

Okruh a Střed

Zvíře a člověk

Spiritualita přírody

Hledání vztahu člověka a zvířete

Zvířecí archetypy

Ahinsa cesta pokoje

Ahabah

Obsah:

ZVÍŘE A ČLOVĚK	1
OBSAH:	2
PŘÁTELSTVÍ LIDÍ SE ZVÍŘATY?	4
ZVÍŘATA A ČLOVĚK	7
ČLOVĚK A ZVÍŘE – HLEDÁNÍ KŘESŤANSKÉHO VZTAHU.	9
<i>Biblická dispozice</i>	11
<i>Nesežereš bližního svého</i>	12
<i>Naplnění smlouvy</i>	15
OBĚTI KRVELAČNÉ MODLY	16
BOD OBRATU	19
JAKÝ JE VZTAH ČLOVĚKA KE ZVÍŘETI?	20
ZVĚROKRUH JAKO MAKROKOSMICKÁ MANIFESTACE ARCHETYPŮ	23
<i>Dvanáct etap sluneční cesty</i>	24
ZVÍŘATA V MÝTECH A POHÁDKÁCH – VÝVOJ ZVÍŘAT A ČLOVĚKA	29
AHINSA – CESTA POKOJE	33
<i>O etických pohnutkách vegetariánství</i>	33
<i>Ahinsa je práce na sobě</i>	34

Vážení čtenáři,

letní číslo časopisu Okruh a střed se zabývá tématem vztahu zvířat a lidí.

Svět kolem nás je plný života. Pro mnoho lidí je ale pohled na jiné živé tvory jen pohledem na věci, které lze sníst. Malé dítě jde s maminkou okolo rybníka a ukazuje na plovoucí vodní ptáky. "Co je to?" ptá se. "To jsou kačenky," odpovídá maminka a dítě ve vzpomínce na nedělní oběd nadšeně volá: "Chci je papat!" Dítě zde nevědomě napodobuje vztah dospělých k živým tvorům, chamtivý vztah, který s naprostou samozřejmostí a bez zaváhání bere jiným život. V případě potřeby nejen zvířatům, ale i svým bližním.

Můžeme zde jít ještě dále a říci, že takto "dospělí" lidé jsou ve skutečnosti vlastně nedospělí. Původní dospělost, kterou měl člověk v ráji, je pryč. Lidé ztratili svou dospělost, ale dětmi se nestali a proto k ní zatím nemohou znovu dospět. Dokud se tito zdětinštělí dospělí nenarodí úplně znovu a nebudou nejprve znovu jako děti, nemohou nové dospělosti dosáhnout.

V nedospělém člověku se stále více vytrácí poznání, že i zvířata jsou projevem života, který pochází od Boha, a že mají k člověku blíže, než se obvykle má za to. Člověk ztrácí vědomí o Tvůrci všeho, čímž začíná být stále zřetelnější, jak velká je vzdálenost mezi člověkem a Bohem a jak hluboká zde zeje propast. Dnešní člověk tuto nepřekonatelnou propast prožívá jako něco zcela reálného, a proto říká, že žádný Bůh není. V dnešním dětinském popírání Boha se tak zjevuje pravda o lidské existenci.

Možná bychom v této souvislosti chtěli, aby se přes propast klenul most a vedla přes ni cesta, po níž by bylo možné dojít zpět k Bohu. Křesťanství říká, že v tajemství Kristovy smrti a vzkříšení se otevírá cesta, po níž se lze navrátit. Ovšem nikoli již ve stavu původní rajske dospělosti, ale jako v Kristu znovuzrozená duše, jako zcela nové dítě, kterému se dospělosti znovu dostává.

Když se takto znovuzrozený člověk rozhlédne kolem sebe, vidí kolem sebe svět plný života. Nic není neživé, svůj způsob života mají i zdánlivě mrtvé předměty. Vše vyšlo z Boží ruky a celý svět je prostoupen vanoucím Božím dechem. Obnovený člověk již nechce brát, ale dávat. Nechce kvůli sobě ničit život žádného tvora a nejraději by pro svou obživu nebral život ani rostlinám. Až zcela dospěje, nebude muset už vůbec pohlcovat život, aby mohl sám žít. Bude živ z Boha a v Bohu.

K téhle vizi Božího království ale ještě povede dlouhá cesta a my věříme, že i časopis Okruh a střed představuje na této cestě alespoň malý krůček.

Redakce

Přátelství lidí se zvířaty?

TOMÁŠ BONEK

Ve starých dobách si brali horníci s sebou do dolů kanárka. Zemřel-li, pak věděli, že se štolou šíří jedovatý plyn, a hledali co nejrychleji záchranu. Jedním z důvodů zájmu o životní prostředí je bezesporu strach ze ztráty našich vlastních životních podmínek. Již dlouho umírají na celém světě miliony ptáků a jiných zvířat na následky otráveného vzduchu, vody a nebo potravy a pro řadu lidí se toto navýsost varovné znamení stalo důvodem ke změně smýšlení. Vztah mezi člověkem a zvířetem je od počátku plný protikladů. Na jedné straně člověk zvířata potřebuje ke svému vlastnímu životu, na druhé straně řadu z nich nemilosrdně pronásleduje, anebo je už vyhubil. V posledních desetiletích bylo na poli ochrany zvířat a životního prostředí dosaženo nemalých úspěchů. Některé druhy byly zachráněny před vyhubením téměř v posledním okamžiku a také ve vztahu k domácím zvířatům se leccos mění. Osvětovou činností řady významných osobností a nadnárodních organizací se v širokých vrstvách civilizovaného lidstva probudila nová láska ke zvířatům. Lidé si začali uvědomovat, že přírodní prostředí není něčím samozřejmým, co tu bude pořád, nezávisle na našem chování. Obětavé nasazení řady jednotlivců v nejrůznějších projektech, stejně jako rostoucí počet útulků pro psy a kočky, sledovanost přírodovědných filmů v televizi i návštěvnost zoologických zahrad jsou toho důkazem. Jistě je toto probuzení jen částí onoho velkého procitnutí v otázkách životního prostředí, o němž jsme psali v jednom ze starších čísel našeho časopisu. Vztah ke zvířatům je však právě intenzitou citového nasazení něčím mimořádným.

Jak vztah k přírodě jako celku, tak vztah ke zvířatům utrpěl bohužel v poslední době vážné rány. První postojem USA, které kladou vlastní hospodářské zájmy nad zájmy životního prostředí, druhý absurdní situací okolo nemoci šílených krav a epidemie kulhavky a slintavky v západní Evropě. Posledně jmenovaný příklad ukazuje hloubku krize, ve které se náš vztah k ostatním živým bytostem nachází. Všude tam, kde se lidé cítí ohroženi, anebo kde se zájem přírody dostává do konfliktu s hospodářstvím, není zdaleka vyhráno. Je stále zřetelnější, že je nutné celkově změnit náš poměr ke světu, protože neuvážené zásahy do jeho křehké rovnováhy mají stále varovnější následky.

V dávných dobách se některé živočišné druhy přidaly k člověku a staly se jeho průvodci, pomocníky a živiteli. Z lovce se stal pastevec. Tajemství zdomácnění některých druhů zvířat vrhá světlo na jeden z důležitých aspektů našeho života s nimi. Jednotlivá zvířata nemají vlastní individuální já, svou duší jsou součástí druhu a jejich společné skupinové já spočívá v duchovním světě. I když u vyšších druhů zvířat dochází v určitém smyslu k individualizaci, je tato skutečnost plně překonána až u člověka. Proto lze říci, že to, co se nám ukazuje v životopise jednotlivého člověka, je ve světě zvířat popisem celého druhu (Rudolf Steiner).

U zvířat, která žijí v úzkém spojení s člověkem, dochází ovšem k určitému vyčlenění ze závislosti na vlastním druhu. Spojení s člověkem je obsáhlejší, než jsme obvykle ochotni si připustit. Jen ten, kdo se zvířaty žije a pracuje, zažívá denně jeho hloubku. Duše zvířat žijících s námi se dostává v jistém smyslu do vlivu našeho vlastního já. Domácí zvíře se tak stává obyvatelem dvou světů, světa zvířat a světa lidí.

Původní společenství lovců a sběračů žila v intimním snivém spojení s celou přírodou. Zdomácnění některých druhů zvířat a rostlin provází lidstvo na dlouhé cestě vyčlenění z přirozeného běhu světa. Toto vyčlenění je podmínkou lidské svobody, ale i výzvou k bdělosti. Je vážným znamením, že se oním varovným "kanárkem" počátku dvacátého prvního století stala právě kráva, která je pro člověka patrně nejvýznamnějším živočišným druhem. Kráva, která provází člověka odnepaměti a skoro ve všech starých kulturách patří k posvátným či obětním zvířatům.

Je třeba se ptát, zda je možné dát našemu vztahu ke zvířatům nové, pevné základy.

Moderní přírodověda vychází z názoru, že tu zvířata byla jako první a že se člověk vyvinul dlouhým vývojem z jedné větve řádu primátů. V dávných dobách tu člověk nebyl, ale země nebyla pustá a prázdná, byla plná rostlin a zvířat - pozemský ráj. Příchodem člověka byla narušena původní rovnováha a řád života. Příroda by podle této teorie mohla bez člověka dobře existovat, člověk bez přírody nikoli, neboť mu dává domov a potravu. Podobné myšlenky naplňují řadu lidí úctou a pocitem zodpovědnosti. Cítí se povoláni, tak jako Noe ve Starém zákoně, zachránit stvoření, stržené člověkem do katastrofy. Pro mnohé však vztah k přírodě zůstává za ledovým příkrovem myšlenky, že se vše ve vesmíru děje náhodou, a tudíž nemá žádný smysl.

Vedle tohoto dnes velmi rozšířeného názoru existuje už od pradávna i jiný názor, který říká, že nikoli zvířata, nýbrž člověk je prvorozeným stvořením - země bez člověka je tedy nemyslitelná! Moderní věda tuto teorii většinou zásadně odmítá a považuje ji za nevědeckou a nepřijatelně antropocentrickou. Tento pohled na stvoření se však v duchovních dějinách lidstva objevil v nejrůznějších podobách - od nejstarších mýtů, přes pohádky až k podrobnému popisu v duchovní vědě Rudolfa Steinera.

Například podle jednoho příběhu jihoafrických Křováků byla země na počátku pustá a prázdná a lidé se museli žít kořínky a sběrem plodů a semen. Život byl bez radosti a v osamění. Bůh, který to viděl, se rozhodl lidem pomoci.

"Učiním zvířata," pravil. "Poštu na zemi všemožná stvoření a dovolím lidem lovit tolik, kolik potřebují pro život. Ano, tak to učiním!"

Stvořitel si k sobě znovu zavolal tu jednoho, tu druhého člověka, aby z něj, podle jeho vlastnosti, učinil zvíře.

Všemocný pohlédl na své stvoření a zaradoval se z veselého dovádění zvířat, která naplnila zemi, vody i vzduch. Rozhodl se, že po období dešťů dá lidem povolení k lovu.

Jednoho dne hledal Křovák Tukwa v buši kořínky a přitom narazil na krásnou mladou antilopu. V jejím pohybu byla nepopsatelná ladnost a půvab. Tukwa však pro to neměl žádný smysl, protože se v jeho duši probudila zlá touha po lovu a v jeho ústech divoká chuť na čerstvé maso.

"Ha, jak pěkná kořist," pravil si pro sebe. "Ulovím si ji, protože snadněji to už nikdy nepůjde. Bůh sice přikázal počkat se začátkem lovu až na konec období dešťů, ale co se mi může stát, Bůh je daleko a období dešťů začne ještě dnes. Učiním to tajně a nikdo mne nepotrestá."

Tukwa mrštil vši silou svou hůl na vyhrabávání kořínků proti antilopě a ta sesvalila k zemi a vydechla naposled. Tukwa si svou kořist přehodil přes rameno a vydal se na cestu domů. Cestou potkal zástup radujících se Křováků, kteří byli na cestě k Bohu, povoláni nechat se proměnit ve zvířata. Tukwu popadl z jejich dobré nálady vztek a rozhodl se, že půjde také k Bohu a nechá se proměnit ve zvíře.

I když ho jeho žena a další Křováci upozornili na jeho ošklivost a na to, že porušil Boží přikázání, vydal se Tukwa nepovolán k Bohu. Bůh mu však v hněvu vyčetl jeho pýchu a přestupky a proměnil ho za trest v hyenu, která je všemi opovrhována...

Podobné příběhy poukazují různým způsobem na to, že zvířata tu jsou kvůli člověku. Tuto závislost si ale nelze vykládat tak, že tu zvířata a potažmo celé stvoření jsou jen proto, aby člověk mohl uspokojit své sobecké zájmy. V biblickém příběhu stvoření se vypráví, že člověku byla v ráji svěřena moc dát zvířatům jména. Jméno jev duchovním smyslu mnohem víc než pouhé vnější označení. Správně zvolené jméno plně vystihuje podstatu pojmenovaného. Rajskému člověku je dána síla poznání a stvoření se mu stává obrazem jeho vlastního nitra. Dívá-li se do světa, pak poznává sebe sama a dívá-li se do svého nitra, pak nalézá skutečná jména pro věci a bytosti světa. Život se zvířaty mu může být cestou sebepoznání - zážitkem vlastního člověčenství. Rozpoznání, že i v něm je něco zvířecího, co čeká na zkrocení a vysvobození, se mu může stát pramenem pokory. V této souvislosti je třeba chápat Boží pověření, aby se člověk stal pánem stvoření. Jen lidé mají možnost nahlédnout do podstaty stvoření, atak i spolupracovat na jeho budoucnosti. Starozákonní náboženství mělo za cíl posílit sebevědomí člověka, a proto kladlo zvýšený důraz na jeho nadřazené postavení. V jiných náboženských systémech (např. v buddhismu) jsou zvířata spolu s

člověkem nedílnou součástí světa utrpení. V již zmíněném příběhu o Noemově arše je to ovšem člověk, který dostává od Boha úkol zachránit zvířata, stržena hříšným lidstvem do zkázy a v Novém zákoně tento motiv znovu nalézáme ve známém místě Pavlova listu Římanům.

"Celé stvoření toužebně vyhlíží a čeká, kdy se zjeví sláva Božích synů. Neboť stvoření bylo vydáno marnosti -ne vlastní vinou, nýbrž tím, kdo je marnosti vydal. Trvá však naděje, že i samo stvoření bude vysvobozeno z otroctví zániku a uvedeno do svobody a slávy dětí Božích.

Víme přece, že veškeré stvoření až podnes společně trpí a sténajíc pracuje k porodu. A nejen to: i my sami, kteří již máme Ducha jako příslib darů Božích, i my ve svém nitru sténáme, očekávající přijetí za syny..."

Ř8, 19-23

V příběhu jihoafrických Křováků není vysloveno, podle jakého klíče Bůh určoval lidi, kteří se měli stát zvířaty - obsahuje jen zmínku, že byli proměněni podle svých vlastností. Rudolf Steiner popisuje na základě svých antroposofických bádání, že se bytosti přírodních říší obětovaly proto, aby člověk mohl žít. Vzdáleným odleskem této skutečnosti jsou téměř ve všech starých náboženstvích přítomné zástupné zvířecí oběti. Tyto oběti měly tišit hněv bohů a předků a přivolávat požehnání pro obětní společenství. Obětí Syna člověka se situace zásadně změnila. V Kristu může totiž člověk znovu nalézt ztracenou spoluzodpovědnost za osud stvoření. Ze sil lásky, která mystériem na Golgotě vstoupila do života, může povstat budoucí svět, o němž mluví starozákonní proroci.

Svět, v němž Bůh uzavře pro člověka smlouvu s polní zvěří a s nebeským ptačtvem a kde budou zvířata a lidé žít v míru a přátelství. (Ozeáš 2, Izajáš 11)

Naše vina na zvířatech je velká, sdílíme s nimi stejný životní prostor a vděčíme jim za mnohé, a přece mnohdy jen nesmyslně zvyšujeme jejich utrpení anebo je v démonické hrůze z nemoci nemilosrdně hubíme... Je třeba nechat se cele proniknout vědomím, že jsme se zvířaty, domácími i divokými, bytostně spojeni, že to jsou naši bratři, kteří kdysi zůstali pozadu, aby lidé mohli žít, a že trpí naší vinou, toužebně čekajíce na naši pomoc. Pocit zodpovědnosti a vděčnost dá našim činům novou sílu.

Skrze básníka Christiana Morgensterna promluví duchovní svědomí budoucnosti, když napsal:

Celé věky lásky budou potřeba na to, abychom zvířatům vynahradili služby, které nám prokázala, a oplatili zásluhy, které na nás mají. Je třeba s tím začít již dnes.

Článek byl připraven za pomoci knížky Rudolfa MEYERA:
Zur Erlösung der Tierwelt, Urachhaus 1970.

Zvířata a člověk

ROLF MEGOW

Milý malý kocour Mourek! Až zemře, bude taky nějak odměněn od Boha? "Pane faráři, vy to musíte vědět, co vy na to? Bydlí už patnáct let vedle v zchátralé kůlně mezi starým harampádím, živí se poctivě, nekrade, neopíjí se, nikomu neublíží. Statečný malý kocourek, dostane se po smrti do nebes?"

Nedostane. A proč ne? Protože nebe vůbec nikdy neopustil!

Jeho duchovní bytost nesestoupila až do pozemského života a smrt pro něj znamená jenom návrat do sebe samého. S člověkem se to nedá porovnat. Lehce se dotýká svým duchem tohoto světa, vznáší se nad ním - lehce a šťastně se zase rozplývá ve všeobecném kočičím duchu - půvab zvířat spočívá v tom, že se právě tam, kde marně hledáme zřetelné stopy ducha, scházíme s utajeným poslem duchovního světa!

Ve zvířecí říši všude narážíme na přípravu k přijímání osobního ducha, na ochotu přijmout ho a na touhu po něm. Avšak toho ducha, který tvoří osobitost a individualitu, toho nenajdeme.

Často se předpokládá, že podstatu lidského bytí můžeme pochopit oklikou přes poznání zvířat. My se však domníváme, že je třeba uvažovat spíše obráceným směrem: pochopíme povahu zvířat, vezmeme-li za východisko pohled na lidské bytí.

Ústředním pilířem veškerého lidského bytí je osobní, od všeobecného ducha vesmíru oddělený duch ve formě vědomého a dokonce i sebevědomého já. Na něm visí všechno ostatní: na druhém místě duše citící, potom životní síla a nakonec i tělo. Důležitá je přítomnost ducha tady, na zemi, v pozemském životě. Tato přítomnost se dokazuje schopností myšlení, plánování, sebeovládání, ale také tím, že člověk je bytostí, která se může a musí rozvíjet. Je nedokonalá, ale má vloh, ba nutnost k tomu, aby se stále a stále něčemu učila. Zvířata jsou dokonalá, ale bez naděje na další rozvoj. Kocourek byl duševně před mnoha tisíciletími stejné povahy jako teď.

Tělo spatřujeme samozřejmě u zvířat taky. Pochybnosti o tom, jestli mají samostatnou duši, jsou zastaralé. Čilou životní sílu vidíme vlastníma očima. Jádro osobnosti však nenajdeme. Čtyřčlennost člověka se u zvířete omezuje na trojčlennost - a tím se povaha těch tří článků, a obzvlášť těla, značně mění.

Zvířecí já jako duchovní bytost zůstává v duchovním světě, mimo tělo. U rostliny zůstávají v nebi dva články: duch a duše, která se na zemi jenom odzrcadlí, kupříkladu barvou a krásou. Nerosty dokonce poslaly až do pozemského bytí jenom jeden článek - tři články zůstaly ve výsostech. Jejich já bydlí v nebesích ještě o stupeň výš než nejvnitřnější bytost rostlin a je pro lidského ducha téměř nepostižitelné a nepochopitelné. Duch sám se v člověku jedinečně vtěluje, což lidem udělilo zcela jiný význam na světě. Říkáme-li, že zvíře stojí na žebříčku přírody o příčku níže než člověk, musíme vlastně pokaždé přidat: ale jeho já, ačkoli se nevnořuje do těla, je kvalitativně o jednu příčku výš!

	ČLOVĚK	ZVÍŘE	ROSTLINA	NEROST
V DUCHOVNÍM SVĚTĚ			duch duše	duch duše život
V POZEMSKÉM BYTÍ	duch duše život tělo	duše život tělo	život tělo	tělo

Pozorujeme-li pečlivě chování zvířat, zjistíme, že se tento druh já projevuje dvěma vlastnostmi: jednak já nenáleží jednotlivcům, ale celému druhu (takzvaná skupinová duše) a celý druh odpovídá jednomu jednotlivci v říši člověka, jednak se vyznačuje největší moudrostí. U zvířat na všem můžeme vidět, že v porovnání s člověkem moudřejší duch zařídil každou podrobnost.

Tato moudrost se odráží zejména v těle, u vyšších zvířat především v končetinách. Vše je tak účelné, tak příhodné a tvoří s přírodním okolím jednotný celek: noha kamzíka se skaliskem hor a kopyto koně s měkkou půdou stepi. Moudrost zvířat je jakoby uvězněna v údech a nepůsobí svobodně prostřednictvím pojmů. Přinutí zvíře k určitému chování, jež je stejně jako tělo v souladu s přírodou, ale tak pevně, že se nedokáže změnit ani v případě nebezpečí života. Včela kupříkladu letí stále ke světlu - v přírodě se může spolehnout na to, že právě tam je otvor do volného vzduchu, ale v pokoji nepochopí, že okno je zavřené, a malinkou okliku za stěnou nenajde.

Moudrost zvířat, kterou můžeme stejně tak dobře nazývat instinktem, působí takřka bezmyšlenkovitě a je vždycky předem dána. Se svobodným uvažováním člověka nemá nic společného. Často se klade otázka, zdali zvíře umí "myslet", a mohli bychom odpovědět: to nemá zapotřebí! Jeho nadpozemský společný duch za ně "myslel" už dávno, jednou provždy, takže jeho počínání má "smysl" v nejlepší slova smyslu. Ale volnou hru myšlenek a pojmů ani nezná.

Lidská duše se rozpíná uprostřed mezi duchem a tělem a duch ji může odtáhnout od čistě tělesných zájmů, může ji osvobodit pro zájmy duchovní. Duše zvířat je pevně spjata s tělem a je takřka jeho vězněm. Člověk například má radost z pozorování nádherného západu slunce - sova vedle něho na stromě má postřeh jenom pro šustění myšek v trávě a hezký rudý kotouč nad obzorem je jí úplně lhostejný.*

Duše zvířat je jednostranná, ale přitom proniknuta nebeskou moudrostí, která zvíře chrání, dokud nezasáhne člověk. A tak jsme se dostali ke zvláštním a složitým vztahům mezi zvířaty a člověkem.

Tato právě popsaná "božská nepřítomnost" ducha u zvířat uděluje člověku, který svým svobodným, přítomným duchem má větší přehled a vhled, odpovědnost za zvířata, jež jsou odkázána na jeho pomoc. "Bytost o stupeň níž" - to neznamená právo k vykořisťování a k využívání zvířete coby zboží s pouhým ekonomickým významem. Znamená to povinnost pečlivě dbát na to, aby možnost rozvoje osobního já, kterého se zvířata protentokrát zřekla, nezmizela, nezanikla navždy. Jejich já máme zastupovat a za odměnu smíme žít s posly vyššího světa. Dárek a povinnost - oboje v jednom!

Říká se často, že zvíře je "bratrem člověka". Ano, je menším, slabším bratrem, kterého si máme všimnout a pomáhat mu. Nikdo z nás by nepřišel na myšlenku, že je správné svého malého sourozence stále zneužívat a ponižovat.

Jak jsme však viděli, věci nejsou tak jednoduché, jak jsme si mysleli zpočátku! "Bratr člověka", to neznamená bytost na stejné úrovni. Oboje je oprávněné: bytost o stupeň výš - bytost o stupeň níž. Obzvlášť to o stupeň výš, ještě není ve vědomí veřejnosti. Poznávání vnitřního členění člověka, což je současně poznávání bytosti zvířat, bude mít do budoucna za úkol vzbuzovat v nás pochopení, co znamená pojem "bratr člověka".

Nezapomeňme na to, že zvíře je stejně tak i větším bratrem, na jehož pomoc jsme odkázáni a kterému máme být vděční! Děkujeme mu samozřejmě za to, co od něho dostáváme ve vnějším smyslu: za potravu, odívání, za potěšení. Ale protože v něm vždy působí něco, co je "více než já", děkujeme taky za to, že náš lidský život doprovází jako tichý posel a zvěstovatel vyššího světa. Tak bychom řekli: malý šedý kocourku, klaním se před tebou, protože z tvých tajuplných zelených očí na mne pohlíží

*) Zde se autor dopouští jisté redukce pozemských schopností zvířat; z pozorování vývojově vyšších druhů víme, že i zvířata rády sledují krásno, např. již zmíněný západ slunce. Pozn. Ahabah

jedna strana božské moudrosti, kterou já jako výše rozvíjené stvoření ještě postrádám a jíž jsi o stupeň nade mnou!

Člověk a zvíře – hledání křesťanského vztahu.

MILAN HORÁK

Život člověka na zemi odnepaměti provázela zvířata. Jeho vztah k nim nabýval nejrůznějších podob ať už se však jednalo o plodnou spolupráci nebo o nelítostný boj, byl tento vztah určován především zevní nutností, již člověk považoval za danou a nepřemýšlel o ní. Lovec mířil své šípy na táhnoucí stáda, protože to byl způsob obživy, jemuž ho naučili předkové; zvířata současně zabíjel i uctíval, protože si byl vědom toho, že tah zvíře je řízen mocí vyšší, než je jeho lovecké umění; lov pro něj ovšem byl vyjádřením vůle této vyšší moci, která naučila jeho kmen zacházet se zbraní a pravidelně vodila stáda jeho lovišti. Ještě těsněji byl se svým stádem spjat pastevec; život stáda byl jeho vlastním životem, velikost stáda jeho vlastní velikostí; byl členem stáda, který měl vůči stádu své úkoly a povinnosti; skutečnost, že zabíjel a pojídal jiné členy stáda, byla součástí jeho postavení ve stádě, daného odjakživa platným řádem světa. Podobný vztah měl ke svým zvířatům zemědělec; už mu sice nebyla hlavním zdrojem obživy, ale získala nový význam pomocníků při práci; nezřídka s nimi spal v jedné místnosti a v případě nemoci o ně pečoval stejně jako o členy své rodiny; pokud se k nim někdy choval tvrdě, nebylo to dáno jeho osobní vůlí, ale složitou pavučinou zvykových pravidel, která obepínala celý jeho život.

Tento prvotní věcný postoj člověka ke zvířatům se zpočátku příliš nelišil od postoje vůči jiným lidem. Ztráta užitkového zvířete a ztráta člena rodiny znamenaly obdobně velkou ránu osudu; lidé i zvířata byli rovnohodnotnou válečnou kořistí; kamenné bloky na obrovských stavbách dávnověku vláčeli bok po boku otroci lidští i zvířecí; přepych, v němž žil králův oblíbený kůň, si nezadal s přepychem králových ministrů. Podobně jako zvíře neměl ani člověk svou individuální hodnotu; jeho existence měla smysl jen v sociálních souvislostech, které jediné určovaly jeho práva a povinnosti. Teprve pokrevní a stavovská příslušnost a postavení v rodině, cechu, domovské obci či bohoslužebném shromáždění určovaly hodnotu lidského jedince podobně, jako byla hodnota krávy dána její schopností dávat mléko a rodit telata, nebo hodnota býka podmíněna přítomností dostatečného množství oplodnitelných krav. Lidé i zvířata byli součástí jednoho organismu, který dával jejich pozemskému bytí náplň a cíl.

Pro člověka se tento stav podřízenosti zvykovému řádu začal oslabovat na sklonku antiky a během evropského středověku. Nezanedbatelný podíl na tom měla křesťanská představa o osobní nesmrtnosti - zatímco lidé dřívějších dob mohli doufat v nesmrtnost jen tehdy, když se dokázali zbavit všeho osobního a splýnout s nadosobním Duchem, přišlo křesťanství s myšlenkou, že i neopakovatelná osobnost člověka může být nesmrtná, že i osobní osud člověka s jeho přehmaty a přešlapy má svůj nesmrtný podíl. Nutným důsledkem podobných úvah byla postupná změna osobního hodnocení člověka - jeho hodnotu určovalo čím dál tím méně jeho společenské postavení či užitnost v rámci předem daného schématu a čím dál tím více jeho jedinečná osobnost, jeho osobní zacházení s vlastním člověčenstvím. Tak byl položen základ budoucím deklaracím lidských práv, myšlenkám rovnoprávnosti bez ohledu na společenské zařazení či snahám o spravedlivý přístup k sociálně slabším. Člověk si poznenáhlu začal uvědomovat hodnotu člověka.

Zvířat, která s lidmi sdílela jejich radosti i strasti, se tento hodnotový posun netýkal. Bylo to pochopitelné - důvodem, aby člověk v lidských očích stoupl v ceně, byla jeho schopnost zacházet se světem nezaměnitelně osobním způsobem a možnost vědomého utváření vlastního osudu, tedy právě skutečnosti, které člověka od zvířat odlišovaly. Vztah ke zvířatům proto setrval na úrovni pragmatického soužití; jeho podoba se však postupem času začala měnit - člověk, jehož technické možnosti postupně rostly, přestával být odkázán na spolupráci se zvířaty, a místo toho zvířat čím

dál tím více prostě využíval. Dokud dobytek poháněl svou silou čerpadla k zavlažování polí, vykonával práci, kterou by jinak musel vykonávat člověk; jakmile pohon čerpadel převzala větrná kola, hodil se týž dobytek už jen k tomu, aby dával mléko a maso. Dokud se před vozy zapřahali volové a pro rychlé cesty sedlali koně, byla tato zvířata pro člověka nenahraditelnými partnery; když se začaly k těmto pracím používat stroje, začala se zvířata v očích člověka měnit z partnerů v pouhý pasivní zdroj potravy a užitkových hmot; zvíře už pro něj nemuselo pracovat - stačilo, aby dobře rostlo; z úlohy užitkových zvířat se vytratil rozměr oduševnělé bytosti a zůstalo jen to, co se očekávalo i od užitkových rostlin.

Po dlouhá staletí šli člověk a zvíře světem ruku v ruce. Pak si člověk uvědomil hřivnu, která mu byla dána do vínku - osobnost schopnou vědomě vytvářet svůj osud a cíleně samu sebe proměňovat. Začal pěstovat toto své nadání, opustil svého souputníka zvíře a vydal se na vlastní cestu vzhůru. V logickém a spravedlivém pokračování tohoto příběhu by měl člověk nyní ze svého polepšeného postavení podat ruku bývalému druhovi a pomoci mu také se pozvednout; místo toho jej však mnohdy spíše zašlapává do prachu. Někteří tváří v tvář dnešnímu stavu docházejí k přesvědčení, že k pozvednutí člověka nad zvířata nikdy nemělo dojít; stávající poměry kladou za vinu buď všeobecně humanistické civilizaci a kultuře, která zdůrazňuje hodnotu lidské osobnosti a její jedinečnost vůči jiným bytostem a věcem, nebo speciálně křesťanství, které mělo na vytvoření této kultury a civilizace lví podíl. Důsledné řešení založené na těchto názorech by však muselo spočívat v návratu zpět; museli bychom člověku opět odebrat jeho individuální práva a jeho osobní hodnotu podříditi pouze jeho společenskému postavení v rámci celku, který by spravedlivě zahrnoval lidi i zvířata.

Druhou možností by byla cesta vpřed - můžeme se poučit třeba u dvou desetiletých kluků, kteří se rozhodli vylézt na strom, aby si natrhali hrušky. Na počátku oba stáli dole pod stromem. Nikdo z nich nebyl dost velký a silný na to, aby se sám vyšplhal do první rozsochy. Pak jeden z nich spojil ruce ve stupínek, po němž se druhý vyhoupl k první velké větvi. Tak nastala nespravedlivá situace - jeden byl dole a druhý nahoře - kterou by samozřejmě bylo možno řešit i návratem do původní polohy; druhý chlapec by mohl slézt zase dolů a oba by se spravedlivě ocitli opět pod stromem. Kluci však zvolili slibnější řešení, když vydrželi tuto chvíli nespravedlnosti - ten, který se s pomocí svého kamaráda dostal do větvi, si v nich našel pevnou oporu a pak přitáhl druhého k sobě nahoru. Tak nastal opět spravedlivý stav, ale oba účastníci byli tentokrát na stromě a hruškám nadosah. Situace, v níž se nacházejí člověk a zvíře, připomíná okamžik, kdy první chlapec byl již v koruně stromu, ale nezačal dosud pomáhat druhému k sobě do výše. Lidé se dostali nahoru; sice s vypětím vlastních sil a s pomocí shůry, ale rovněž opření o zvířata, která zůstala dole. Ta nyní čekají na naši iniciativu, na to, že se pevně zachytíme ve své výši a pak jim podáme pomocnou ruku. I ona se mají pozvednout tam, kde se nacházíme my. Ovšem podobně, jako se každý z chlapců dostal na strom jiným způsobem - jeden podpírán zdola, druhý tažen shora vystoupat na úroveň člověka stejným způsobem, jako se na ni dostal on. Lidé se pozvedli schopností vědomě utvářet svůj osobní osud; to je ovšem kvalita specificky lidská, kterou od zvířat nemůžeme požadovat. Pouhé soucítění se všemi cítícími tvory, mezi něž zvířata bezpochyby patří, nám také nestačí řešit sice otázku bezcítěného zacházení se zvířaty, avšak nepočítá s jejich pozvednutím vzhůru, asi jako kdyby kluci na hruškách ve chvíli, kdy jeden stojí nahoře a druhý dole, řešili situaci tím, že první začne házet hrušky i svému kamarádovi, který stojí pod stromem. Pomoci by mohl pocit sounáležitosti lidí a zvířat, ovšem takový, který by člověka nevedl k návratu do říše zvířat, ale naopak k pocitu odpovědnosti za vzestup bratří, které jsme zanechali dole. Snaha dobrat se tohoto pocitu bude proto *východiskem* našich dalších úvah.

Vedle obecně položené otázky po budoucím vzestupu zvířat, která se obrací k lidstvu jako celku, se vtírá otázka, týkající se především křesťanů a křesťanské kultury - na pozvednutí člověka nad zvíře mělo totiž lví podíl právě křesťanství se svým pojetím lidské osobnosti jako jedinečné a neopakovatelné, se svým důrazem na vědomé sebeutváření člověka, se svým vysokým hodnocením osobní odpovědnosti. Je-li co k čemu, mělo by křesťanství být schopno podniknout i druhý krok - pozvednutí zvířete k člověku. Je zřejmé, že splnění tohoto úkolu bude vyžadovat ještě dlouhá vývojová údobí a že nemůžeme od nikoho, ani od křesťanů, vyžadovat okamžitou změnu stavu

věcí. Můžeme se však oprávněně ptát, zda je křesťanství schopno poskytnout hlediska k pochopení současné situace zvířat jako pouhého přechodného stavu a nabídnout takovou cestu k budoucímu osvobození zvířat, která by přirozeně navazovala na probíhající osvobození člověka. Tato otázka se proto stane naší *vůdčí myšlenkou* při hledání nového vztahu mezi člověkem a zvířetem.

Biblická dispozice

Úvahy o sounáležitosti lidí a zvířat se většinou opírají o příbuznost jejich tělesných schrán. Ta však vypovídá jen o zevních podobnostech, které sice mohou uspokojit rozum, ale pro náš pocit nebývají vždy nejpádnější - vždyť ani mezi lidmi si partnery a přátele nevybíráme podle toho, nakolik jsou nám podobní svým vzhledem, ale podle toho, jak si rozumějí naše duše. Pro životní společenství si v drtivé většině případů volíme člověka opačného pohlaví, přestože stavba jeho těla se od naší liší mnohem více, než těla našich soupohlavníků; mnohem menší předsudky míváme vůči lidem tělesně postiženým než vůči lidem s duševní poruchou, přestože druzí mají často naprosto dokonalé lidské tělo. Ani námitky o různé podobě, ale shodné vnitřní stavbě lidského a zvířecího těla nás nemohou uspokojit - vždyť tělesným ustrojením se nápadně podobají kupříkladu kartáček na zuby a ruční smetáček, a přesto nás nenapadne přiřazovat jim též smysl nebo přirozenou možnost součinnosti.

Podobně neplodné jsou pro naše hledání pokusy doložit shodnou stavbu lidské a zvířecí duše. Jako zvířata mají i lidé své instinkty a pudy, svou počítkovou a emoční stránku; jejich přirozené sociální vztahy a návyky se podobají mnoha jevům známým i z živočišné říše. Člověk však má něco, co bychom u zvířat hledali marně právě onu schopnost vědomého sebeutváření, která ho vyzdvihla nad jeho zvířecí bratry.

Snahy vysvětlit tuto složku v duši člověka jako pouze kvantitativně vystupňované instinkty a pudy, jako duševní síly, které se od zvířecích liší jen svou mimořádnou složitostí a spletitostí, jsou založeny vždy jen na názoru badatele a nezřídka končí dogmatizujícím tvrzením, že je tomu zkrátka tak a že odpůrci tohoto názoru jsou tmáři; solidními vědeckými argumenty se však tato hypotéza dokázat nedá. Bezpochyby mají lidé a zvířata v duši mnoho podobností; leč právě to, na čem člověk zakládá své lidství, ve zvířecí duši chybí. Chceme-li ovšem uspokojivě vysvětlit člověku jeho sounáležitost se zvířaty a podnitit ho k plnění jeho úkolů při budoucím vzestupu zvířat, musíme mít alespoň základní pojem jak o té části duše, kterou mají lidé i zvířata, tak o té, která je vlastní jenom člověku.

První charakteristiku obou duševních složek lidského nitra najdeme už v mýtických obrazech Starého zákona, pod jejichž vlivem se utvářely představy křesťanské, o které nám především jde. Biblický jazyk užívá pro první ze zmíněných článků duše slova „nefeš“, které původně označovalo dech nebo vůni a pak se významově rozšířilo i na duši živých tvorů. V českých biblích se většinou překládá prostě „duše“. V popisu stvoření světa se dovídáme, že nefesh byla dána zvířatům i člověku; oba druhy tvorů je možno metonymicky nazvat nefeshi. Když v Genesis 12,5 čteme, že Abram vzal s sebou i „všechnu nefesh“, kterou získal v Cháranu, míní se tím hospodářská zvířata i otroci. Židovská tradice nás poučuje, že nefesh označuje celou skupinu životních a duševních sil, zajišťujících vegetativní funkce organismu, smyslové vnímání, reakce na podněty, odrazy počitků, pocity a emoce, zkrátka "základní výbavu" nitra, bez níž se zvíře ani člověk neobejdou.

Naopak specificky lidský článek duše označuje v Bibli slovo "nešamá"; překládá se různě, jako dech, duch, duše, mysl. Na rozdíl od nefesh, která patří mezi nejhojnější starozákonní pojmy, se nešamá vyskytuje v Písmech jen zřídka. Nikdy není zmiňována v souvislosti se zvířaty - většinou se jedná o nešámu lidskou, v několika případech též Boží. V popisu stvoření světa vdechuje Bůh člověku "nešámu života". Podle židovské tradice se jedná o onu sílu v člověku, která je schopna vědomého činu, na konvenci a rutinně nezávislého dobrého skutku, nezištné oběti. Mezi nefeshi a nešámou žije v člověku ještě "rúach", což se nejčastěji překládá jako duch, ale někdy také jako mysl, rozum, nálada, anebo v původním významu van, dech, vítr. Rúach je plnost lidského duševního života s jeho složitými city, myšlenkovými soustavami, ideami a ideály, nadstavba nefesh a substance, v níž působí nešamá. Pro naše úvahy není rúach důležitá; stačí nám oba póly -

nefeš, na jejíž úrovni jsou člověk a zvíře rovnocennými živými tvory, a nešámá, která pozvedá člověka samotného do božské výše.

Víme-li, co lidi a zvířata spojuje a co je rozděluje, zbývá nám ještě popsat jejich vzájemný vztah. Podobně jako první vymezení jejich shodnosti a rozdílnosti pomocí pojmů "nefeš" a "nešámá", najdeme i první charakteristiku vztahu mezi člověkem a zvířetem již na samém počátku Bible, v mýtické zvěsti o stvoření světa. Samotnému Bohu jsou vložena do úst slova vymezující postavení lidí vůči ostatním živočichům, která ve většině novodobých překladů mají přibližně tuto podobu: "*budou panovat nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty, nad celou zemí i nad každým plazem, plazícím se po zemi*" (Genesis 1,26). Znamená to snad, že Bible označuje současný stav, kdy má člověk nad zvířaty takřka neomezenou moc, jako od počátku a navěky platný a Bohem daný? Už prvním pohledem do hebrejského originálu zjistíme, že musíme být mnohem opatrnější. Problematické "budou panovat" zní v původním textu "jireddú"; z nejméně šesti hebrejských sloves, která by se dala použít ve významu "panování", si pisatel zprávy o stvoření vybral právě to nejméně jednoznačné - "r-d-h", kmen záhadný významem i etymologicky. Podle některých možná "r-d-h" souvisí s "j-r-d", "sestupovat"; pak by mohlo původně znamenat něco jako "být nahoře". Tomu by odpovídaly i nejstarší překlady do jiných jazyků - řecká Septuaginta na tomto místě užívá slovesa "archem", které znamená především "být na počátku", "být první", a až druhotně "vést" nebo "vládnout", latinská Vulgáta sahá po slůvku "praeesse", "být před něčím", přeneseně "vést" či "řídit". Jako možné překlady dotyčného místa se proto nabízejí třeba "budou první nahoře (vůči zvířatům)" nebo "budou nahoře dříve (než zvířata)". Tak nám před očima opět vyvstává obraz, který jsme načrtli výše - dva kluci jdoucí na hrušky, z nichž jeden předešel druhého do koruny stromu.

Už na prvních stránkách Bible se objevuje vize vztahu člověka a zvířete v celém jeho vývoji. V pátý a šestý den stvoření dává Bůh povstat živočišnému světu; pátého dne jsou na řadě plovatci a létavci (Genesis 1,20-23), šestého dne pozemská zvířata a člověk (Genesis 1,24-31). Lidská bytost je stvořena ve společném rámci se všemi ostatními nositeli nefeše, je však vysloven její budoucí úkol - bude nahoře dříve než ostatní; teprve v rámci následného "utváření" stvořeného pozemského světa (Genesis 2) získává člověk nástroj ke splnění tohoto úkolu - božskou nešámu. Jsou rozděleny role světového dramatu, jehož dosavadní průběh i budoucí vyhlídky jsme si popsali v úvodu.

Nesežereš bližního svého

Myšlenka, že člověk a zvíře jsou partneři spolupracující na své cestě k Bohu, je sice velkolepá, ale prázdná, pokud se nepromítne i do všedních vztahů. Jednu z nejzávažnějších námitek představuje skutečnost, že člověk zabíjí zvířata pro potravu; zatímco problémy spjaté se vším ostatním zacházením se zvířaty - kupříkladu lidská bezcitnost a bezohlednost se zdají být jen záležitostmi výchovy lidí a vytváření nových konvencí, slyšíme často argumenty, že ať už se člověk bude chovat ke zvířatům sebelépe, bude je na věky věků stejně muset zabíjet, aby se jimi živil. Obzvláště křesťanství, na něž v těchto úvahách zaměřujeme svou pozornost především, se nám na první pohled jeví jako nejmasožravější ze všech náboženství. Zatímco v hinduismu a buddhismu je požívání masa jen výjimkou, zatímco židovství omezuje přijímání masa v potravě mnohými a islám alespoň několika základními předpisy, nezná křesťanství pojem nečisté nebo zakázané potraviny. Jedinou výjimkou býval masný půst, kterého však v dnešní době dbá jen málokdo a který reformovaná část křesťanstva beztak už před bezmála pěti stoletími odmítla jako nebiblický - známý je anekdotický výstup švýcarského reformátora Zwingliho, který začal svou veřejnou kariéru ostentativním jedením klobás v postní době.

Než se však pustíme hlouběji do otázky masožravosti v současném křesťanství, pohlédněme na světodějnou perspektivu, kterou nám nabízí biblický mýtus. Začít můžeme opět již u popisu stvoření světa - hned poté, co Bůh vytyčil základní vztah mezi lidmi a zvířaty, upřesnil i stravovací možnosti člověka: „*Hle, dal jsem vám na celé zemi každou bylinu nesoucí semena i každý strom, na němž rostou plody se semeny. To budete mít za pokrm.*“ (Genesis 1,29) Ano, podle Bible byl člověk

stvořen jako vegetarián! Ještě překvapivější je, že podobný dietetický předpis obdrží vzápětí i ostatní živí tvorové: "*Veškeré zemské zvěři i všemu nebeskému ptactvu a všemu, co se plazí po zemi, v čem je živé duše, dal jsem za pokrm veškerou zelenou bylinu.*" (Genesis 1,30) Před očima tak máme mýtický obraz doby, v níž nikdo - ani člověk, ani zvíře - nemusí zabíjet pro potravu. Stačí však zalistovat o několik kapitol dál, k Božímu požehnání po potopě světa, a obraz se změní. Boha, který na počátku předepsal všemu tvorstvu rostlinnou stravu, slyšíme nyní říkat: "*Každý pohybující se živočich vám bude za pokrm; jako zelenou bylinu vám dávám i toto všechno.*" Doba se změnila, se světem se něco stalo; člověk padl do hříchu a strhl s sebou všechno stvoření.

Tímto obrazem ústí biblický mýtus do současného stavu světa, kdy lidé jedí nejenom byliny, ale i maso, a kdy existují masožravá zvířata. Člověk se živí i těly těch, kteří čekají na jeho pomocnou ruku na své cestě k Bohu. Tato strava se zdá být pro člověka nezbytná, zejména v kulturách založených na lovu a pastevectví; i tam jí však zůstává punc mimořádnosti - požívání masa je omezeno podstatně větším množstvím kultických i praktických předpisů než stravování rostlinné. V biblických textech se tato skutečnost odráží už ve zmíněném požehnání Noemovi, kde Bůh vyslovuje zákaz jíst maso, které nebylo zbaveno krve; Mojžíšovým zákonem pak přibývá celá řada dalších příkázání týkajících se živočišné stravy - především rozlišování "čistých" a "nečistých" zvířat a třikrát opakovaný podivný pokyn, že člověk nemá vařit kůzle v mléce jeho matky* (Exodus 23,19 a 34,26, Deuteronomium 14,21); tento zákaz rozpracovala židovská tradice do soustavy dalších předpisů, důsledně oddělujících požívání masné a mléčné stravy.

Zákony omezující a usměrňující požívání masa se dají zčásti vysvětlovat hygienickou nutností - kupříkladu nenechávat si maso poraženého zvířete do druhého dne bylo v teplém blízkovýchodním podnebí rozumné i bez Božích příkázání, ale jejich hlavní smysl spočíval v posílení lidského vědomí, že masná strava je něco zvláštního. Člověk se neměl naučit jíst maso "jen tak"; měl mít stále na paměti, že tato strava je vyrobena z těla zvířete, které žilo a cítilo a které někdo musel usmrtit; měl si uvědomovat, že zvíře, jehož maso pojídá, bylo zabito kvůli jeho vlastní nedokonalosti, kvůli porušenosti světa zaviněné člověkem. Mezi všemi národy, které nebyly odkázány jen na lov a pastevectví, navíc působily názorové proudy, které požívání masné stravy odmítaly úplně; jejich motivem byla mnohdy prostě snaha neublížovat jiným cítícím tvorům, často ovšem také poznání, že s živočišnou stravou člověk přijímá též síly, které ho někdy až přespříliš spojují s pozemským světem - kupříkladu při určité meditační praxi nebo dalších duchovních cvičeních mohlo požívání masa působit jako brzda, ba jako překážka. Podobnému proudu či škole očividně náležel Daniel a jeho tři druhové, o nichž čteme, že v zajetí na dvoře babylónského krále odmítali pochoutky a víno, které jim byly přiděleny; místo toho "*jedli zeleninu a pili vodu*" (Daniel 1,12), protože "*byli lepšího vzhledu a statnější než ostatní*" (Daniel 1,15); mimořádná učenlivost a "nadpřirozené schopnosti" čtyř jinochů, o nichž se v příběhu mluví, byly nespíše zcela přirozené důsledky duchovních cvičení, která Daniel a jeho druhové prováděli.

Výrazný posun ve vztahu k požívání masa přineslo křesťanství; jeho myšlenka osvobození od zevně daného zákona se obrátila samozřejmě i proti stravovacím předpisům, tedy i proti omezením masné stravy. Na úplném počátku se sice mnoho křesťanů alespoň v hrubých obrysech drželo židovských stravovacích zvyklostí, ale ty byly už během několika desetiletí vytlačeny mnohem benevolentnějším řádem občasného půstu. Během staletí přísnost postních příkázání dále slábala; výrazně se proti nim obrátila reformace - již jsme zde zmiňovali Zwingliho postní klobásy - s poukazem na Ježíšův výrok, že "*člověka neznesvěcuje nic, co do něj vchází zvenčí*" (Marek 7,15) a na obšírnější vývody apoštola Pavla o svobodě pokrmu. Ten odmítá všechno absolutní hodnocení a přesunuje stravovací předpisy do mysli jednotlivého křesťana: "*Vím a jsem přesvědčen v Pánu Ježíši, že nic není nečisté samo o sobě leda pro toho je něco nečisté, kdo to za nečisté pokládá.*" (Římanům 14,14) Všimneme-li si ještě mimoděčné poznámky, že "zeleninu" jí ten, kdo je ve víře "slabý" (Římanům 14,2), můžeme zkonstatovat, že vše je dovoleno, a pustit se směle do krmě,

---

*) tj. nejíst maso s mlékem. Pozn. Ahabah

kteřá nám nejlépe chutná, aniž bychom se starali o to, z čeho je vyrobena a odkud pochází. Ovšem už samo užití slov "dovoleno" a "chutná" v této souvislosti nás - a s námi tisíce dalších současníků - usvědčí z hlubokého nepochopení Pavlových myšlenek.

Základním tónem křesťanství, který zaznívá jak v Ježíšově výroku o čistotě všech pokrmů, tak v Pavlově slovech o tom, že odmítání masa je slabost víry, je osvobození od zevních přikázání; lidé už nemají slepě vykonávat, co jim praví posvátné texty a jejich vykladači, nemají bezhlavě následovat duchovní autority, nýbrž sami hledat, co je správné a dobré. "*Všechno zkoumejte, dobré podržte,*" praví apoštol v prvním dopise Tesalonickým (5,21); to je nejstručnější vyjádření křesťanského životního postoje. Kde se jiní lidé ptají, co je "přikázáno" nebo "zakázáno", tam se křesťan snaží na základě co nejlepšího poznání dané věci posoudit, zda je dobrá, a pak podle tohoto svého přesvědčení jednat. Kdo si myslí, že požitky masa je zakázán, ten ještě nepochopil křesťanství v jeho plnosti, tedy má "slabou víru". Pavel však takového člověka neodsuzuje, ba dokonce důrazně varuje ostatní, aby neodsuzovali; naopak, kdo má "silnou víru", je povinován k ohleduplnosti o to větší: „*Raději navěky nebudu jíst maso, než abych pohoršil svého bratra,*" říká apoštol v prvním dopise Korint'ánům (8,13). Je nesmysl říkat, že všechno je dovoleno - vždyť už není autority, která by mohla "dovolit"; všechno je možné, a křesťan se musí svobodně a odpovědně rozhodnout, co činit chce a co nechce; při takovém rozhodování se ovšem nemůže nechat vést hlediskem, zda mu něco "chutná", nýbrž poznáním, co je dobré a co je zlé. Křesťan může maso bez okolků jíst i maso tvrdošijně odmítat; ne však proto, že mu to někdo povolil nebo zakázal, ale proto, že podle jeho osobně vydobytého přesvědčení je to správné.

Po mýtickém pravěku tvorstva, v němž člověku i celé živočišné říši sloužily za potravu jen rostliny, a po starším dějinném věku, kdy lidé a zvířata buď požívali nebo nepožívali maso podle toho, jak byli zapojeni do celku světa, přichází s postupným rozvojem křesťanství nový věk, kdy se poznenáhlu objevují lidé, kteří nezabíjejí jiné tvory pro potravu proto, protože se tak sami rozhodli. Lidská schopnost svobodně utvářet svou životní cestu, která se zprvu zdála zvířatům nepřátelská, vede nyní k tomu, že přibývá tvorů, kteří nechťejí brát život jiným tvorům. Jako by se v prvních náznacích ozýval další, budoucí věk, o němž čteme na několika místech v prorockých knihách Bible; jako by se v prvních malých krůčcích začala uskutečňovat vize světa, kde s požíváním masa jiných živých duší přestal nejen člověk, ale i zvířata:

*"Vlk bude pobývat s beránkem,
s kůzlem levhart odpočívát.
Tele a lvíče s dobyt看 budou pospolu
a malý hoch jim bude honákem.
Kráva s medvědicí popásat se bude,
vedle sebe mláďata jich spočinou,
lev co dobytče se bude žít slámou.
Kojenec hrát si bude nade zmijí děrou,
v noru baziliška sáhne ručkou odstavené dítě.
Nikdo nebude už páchat zlo a konat nepravost
na celé mé svaté hoře..."*

Izajáš 11,6-9

Prorocká slova vyprávějí o budoucím přemožení pádu člověka, o nápravě porušení světa. Onen věk je ještě daleko vlk či lev budou nejspíš potřebovat milióny let, než je vývoj promění natolik, aby se pásli spolu s dobyt看. Mezi všemi tvory je však jeden, který - díky božskému daru svobody - může učinit tento krok již nyní; člověk je schopen jako první vystoupit zase vzhůru, aby později podal ruku svým dole čekajícím bratřím a přitáhl je k sobě.

Naplnění smlouvy

Na počátku naší "masožravé éry" stojí potopa světa. Poté, co opadly její vody a Noe vyvedl zvířata opět na pevnou zem, obdržel Hospodinův příslib, že po dobu trvání pozemského světa, nepřestanou setba a žně, chlad a žár, léto a zima, den a noc" (Genesis 8,22), tedy ujištění, že na přírodní zákony se od nynějška dá spolehnout; hned potom následuje již zmíněná pasáž, v níž jsou člověku jednak za pokrm dána i zvířata, jednak důrazně zapovězeno zabíjení lidí, tedy ostré oddělení člověka od zvířete. Obé pak ústí do smlouvy, kterou Bůh uzavírá nejen s člověkem, ale - jak je výslovně zdůrazněno - „s každou duší žijící v těle", tedy i „s ptactvem, dobyt看em i veškerou zemskou zvěří“ (Genesis 9,10 a 15); obsahem této smlouvy je Boží ujištění, že již nikdy nepřijde potopa "ke zkáze všeho těla".

Smlouva po potopě je první ze tří velkých smluv mezi Bohem a světem, o nichž nám vypráví Starý zákon; je to zároveň jediná z nich, které se účastní všichni živí tvorové. Druhou a třetí smlouvu uzavírá Bůh jen s člověkem „smlouvu obřizky“ s Abrahámem a jeho potomstvem (Genesis 17) a „smlouvu zákona" s Mojžíšem a vším izraelským lidem (Exodus 19). Tyto smlouvy dokonce nejsou ani všeobecně lidské, nýbrž týkají se zprvu jen izraelského náboženství, které se utváří na jejich základě. Teprve v okamžiku, kdy izraelští proroci ve svých vizích začínají poukazovat na "novou smlouvu", která má navazovat na smlouvy předchozí, ale přitom se týkat celého lidstva, dostávají druhá a třetí smlouva nový, rozšířený význam, platný pro každého člověka. Křesťané se chopili těchto myšlenek a ztotožnili uzavření nové smlouvy s Kristovým působením na zemi, s jeho smrtí a Zmrtvýchvstáním. Stěžejní body křesťanství skutečně naplňují prorocká očekávání: "*Toto je smlouva, kterou uzavřu s domem Izraele po oněch dnech - tak praví Hospodin - svůj zákon vložím do jejich nitra, vepíši jim jej do srdce,*" čteme v knize proroka Jeremjáše (31,33), poznávající v tomto výroku křesťanskou vůdčí myšlenku o osvobození od zevního zákona a jeho nahrazení zákonem vnitřním. Mnohé výroky se však na pozemské působení Ježíše Krista před dvěma tisíci lety vztáhnout nedají; z těch, které jsou podstatné pro naše úvahy o vztahu mezi člověkem a zvířetem, můžeme připomenout výše uvedenou Izajášovu vizi vlka pasoucího se po boku beránka nebo výrok o nové smlouvě z knihy proroka Ozeáše:

*"Uzavřu za ně smlouvu s polní zvěří,
s nebeským ptactvem i se zeměplazy;
vymýtím ze země luk a meč i válku;
dám jim uléhat v bezpečí."*

Ozeáš 2,20

Křesťanský pojem nové smlouvy tak získává novou dynamiku - už se nejedná o jednorázový počín, jehož pevně daným obsahem by byl navěky určen vzájemný vztah obou smluvních stran; nová smlouva stojí před člověkem jako výzva - od Kristova příchodu je všem lidem otevřená, ale každý člověk musí sám za sebe nalézt její pravý obsah a ten pak uznat a naplnit. Nová smlouva nic nezakazuje ani nepřikazuje, ale podněcuje člověka k tomu, aby svobodně a odpovědně hledal svojí cestu. To neznamená libovůli - každá věc, s níž se člověk setkává, vyžaduje určité správné zacházení, jež musí člověk rozpoznat a jemuž se musí naučit. Prorocká vize budoucího světa nové smlouvy mu přitom může být vodítkem a posilou.

Na počátku těchto úvah jsme vyslovili pochybnost, zda je křesťanství, které tak zdůrazňuje výjimečnost člověka vůči ostatním tvorům, schopno nabídnout východisko pro budoucí pozvednutí zvířat. Ukázalo se ovšem, že právě křesťanská myšlenka o výjimečnosti člověka nám umožňuje dojít opravdu vědomého vztahu k našim zvířecím bratřím. Řečeno s apoštolem Pavlem (Římanům 8,19), "*všechno tvorstvo toužebně vyhlíží a očekává zjevení synů Božích,*" tedy čeká na okamžik, kdy člověk naplní novou smlouvu; do ní patří nalezení správného vztahu ke všem skutečnostem

světa, to znamená i ke zvířatům. Křesťanství nepřikazuje člověku, jak se má na zvířata dívat nebo s nimi zacházet; kdyby to činilo, podněcovalo by vznik nových zevních forem, z nichž by dříve nebo později zůstaly jen prázdné slupky. Křesťanství dává člověku i dostatek podnětů, aby hledal svůj vztah a své úkoly vůči ostatním živým tvorům, avšak nepodněcuje v něm nové city ty mohou opadnout právě tak rychle, jako se v duši objevují, a nejsou tudíž dostatečně pevnou základnou pro trvající vztah - nýbrž probouzí v něm vědomí jeho úlohy ve společném osudu lidí i zvířat, vědomí jeho odpovědnosti za všechny, kdo na tomto světě přebývají. Člověk křesťan předchází bratřím zvířatům na cestě k Bohu; ona mu dala oporu, aby je mohl předejít; on jim musí podat ruku, aby ho mohla následovat.

Oběti krvelačné modly

MILAN HORÁK

Tisíce zbytečně poražených zvířat a hořící hromady jejich těl, to jsou obrazy, které již po několik měsíců provázejí evropské dění. Ve snaze najít vhodná slova mluvili komentátoři těchto událostí občas o "hekatombách zabitých zvířat" nebo o "zvířecím holocaustu". Sotvakdo z nich přitom tušil významovou hloubku takovýchto označení - "hekatomba" i "holocaust" jsou totiž odborné výrazy z náboženské praxe. Obě slova jsou řecká. První je odvozeno od číslovky "hekaton" ("sto") a znamenalo rituální oběť původně přesné stovky, později jakéhokoli většího počtu zvířat; vždy se však jednalo o oběť mimořádně velkolepou či slavnostní. Druhý výraz pochází ze slov "holos" ("celý") a "kaustos" („spálený“) a sloužilo původně k označení oběti, při níž se tělo zvířete nedělilo na díl určený ke spálení a díl určený k obětní hostině, ale spálilo se vcelku; i taková oběť měla majestátnější, slavnostnější nádech, protože náležela bohům celá, bez toho, aby z ní ujídali kněží nebo účastníci rituálních hodů.

Někdo může namítnout, že novináři, kteří dnes používají slova z odborného slovníku obětních kněží dávnověku, tento jejich původní význam určitě na mysli nemají - o "hekatombách" se mluví proto, že to náramně pádně zní, a "holocaust" zase připomíná Hitlerovo vyhlazovací tažení proti Židům s jeho hromadným vražděním a hořícími hromadami těl. Dá se vskutku předpokládat, že novináři volbou označení pro současné události nezamýšleli navozovat asociace s pohanskou bohoslužbou. Objevení těchto výrazů v souvislosti s děním posledních měsíců je však zajímavý úkaz, který může mít v kontextu dalších úkazů vysokou vypovídací hodnotu. Z pouhého označení nemůžeme usuzovat na charakter událostí, avšak i pouhé označení nás mimoděk může dostat na stopu vedoucí k pochopení jejich podstaty.

K jakékoli oběti nedílně patří určitá hodnota, které se obětník vzdává ve prospěch božstva. Kdyby člověk obětoval jen věci, které jsou pro něj bezcenné, o žádnou oběť by se nejednalo. Vybíjení zvířat u příležitosti epidemie slintavky a kulhavky toto kritérium naplňuje - z různých variant zacházení s nákazou byla zvolena ta, při níž zahyne nejvíce nevinných tvorů, z drtivé většiny plnohodnotných a zdravých. Odmítnuty byly myšlenky očkování zvířat nebo vědomého posílení jejich přirozené schopnosti vypořádat se s chorobou řízeným šířením nákazy, tedy varianty, při nichž by zvířat zemřelo daleko méně a při nichž by nákaza postupně ztratila svou

nebezpečnost. Zajisté, ke zvolení právě tohoto postupu vedly určité důvody - obě zvířatům příznivější varianty by vyžadovaly, aby se na minimum omezily jejich dálkové transporty, protože nakažené zvíře se jen těžko poznává od toho, které dostalo vakcínu nebo si vytvořilo své obranné látky, a aby se celkově zlepšily podmínky chovu, protože jen tělo přirozeně a zdravě žijícího zvířete je schopno efektivně bojovat s nákazou. Tyto důvody však jen posilují naše podezření - jako správná oběť nesmí přímo sloužit obětníkovi, ale být ku prospěchu především božstvu a lidem přinášet užitek nanejvýš zprostředkovaně, skrze přízeň božstva, tak zvolený postup proti slintavce a kulhavce neslouží lidem, ale současnému systému živočišné výroby. Ze zachování otřesných podmínek chovu zvířat plyne pro člověka jen uměle udržovaná nadměrná spotřeba masa, a to navíc masa kontaminovaného hormony a antibiotiky - je nám tedy především ke škodě. Profitovat můžeme jako spolupodílníci masozpracujícího průmyslu a odvětví s ním spojených, tedy prostřednictvím jedné z manifestací božstva.

Inu dobrá, můžeme si říci, vybíjení a pálení dobytka je oběť za udržení našeho zavrženého způsobu zacházení se zvířaty; můžeme však oprávněně mluvit o rituálu? Rituální obětní úkon by přece měl být něco velebného, něco, co vzbuzuje nábožný úžas a posvátné mrazení v zádech - dá se však rituálem nazvat nechutný řemeslný masakr, jemuž ani nemáme chuť přihlížet? Hořící hromady pobitých těl ovšem vzbuzují strach, tedy zlým božstvům vlastní podobu posvátné bázně; úkony řídí a provádí vybraná skupina lidí ve zvláštních oblecích - jako kněží božstva a jejich pomocníci, oděni do bohoslužebných rouch. Ani kosmická velebnost těmto rituálům neschází: infračervené družicové snímky Evropy ukazují v posledních měsících dva obrovské zdroje tepla, které svou mohutností výrazně přesahují všechny ostatní - jedním z nich je sopčící Etna, druhým hořící hranice zvířecích těl v Británii.

Pořádnému božstvu by však ani to všechno ještě nemělo stačit; samotné provádění nákladných obětí, byť je provádí kněžstvo, jež žije z veřejných prostředků, ještě nezaručuje účast srdcí celého lidu. Čas od času se musí konat rituál, který zasáhne i ty, kdo jinak obětem nepřihlízejí, rituál, jehož se zúčastní všichni, nebo aspoň dostatečné množství k tomu, aby bylo možno službu božstvu označit za věc nás všech. Jako kupříkladu v hinduismu vedle každodenních obětí, které vykonávají bráhmani a které nevyžadují nutně účast lidu, probíhá zpravidla jednou ročně slavnost, kdy nejširší zástupy provázejí sochu boha na její okružní cestě městem, můžeme očekávat, že naše krvelačné božstvo, které se nechává uctívát obřimi obětními hranicemi, si o to spíše občas vyžádá všelidový rituál. Ten jsme ovšem zažili také: vzpomeňme si na období, kdy každý, kdo překračoval naše státní hranice, byl nejprve vyzván k přípravné očiště - snědení nebo likvidaci všech masných a mléčných výrobků - a pak k rituálnímu přechodu přes desinfekční rohože; z hygienického hlediska se jednalo o úkony naprosto neúčinné, protože nikdo nedesinfikoval podlahy vlaků či aut, nikdo se nestaral o právě tak použitou obuv v zavazadlech cestujících a nikdo nevyzýval k očiště lžiček, jimiž přijíždějící dojedli své poslední německé jogurty.

Leč i bez těchto mimořádných slavností má naše božstvo zaručeny denní úlitby od všeho lidu. Staráme se o ně svorně my sami, když úzkostlivě pěstujeme doktrínu o tom, že lidé ke svému životu potřebují maso, ba spousty masa. Tolerujeme svým politikům a úředníkům, že pomáhají udržovat spotřebu živočišných bílkovin na co nejvyšší míře bez ohledu na skutečnou potřebu; drtivá většina z nás se bez odporu účastní této mašinérie v roli spotřebitelů. Situace připomíná jiný druh oběti, který dobře známe z mnoha náboženství - obětní hostinu, kdy lidé přijímají stravu, které nemají nutně zapotřebí, ale která je spojuje s božstvem, jež je neviditelně přítomno jejich stolování. K občasnému oživení této každodenní praxe pak slouží oběti jiného typu, kupříkladu výše zmíněné holokausty; ty totiž neznáme jen z minulých měsíců - mnohý z nás si jistě vzpomene třeba na prasečí mor před pár lety.

Nevelká hrstka blouznivců, kteří se rituálů neúčastní a místo vepřového a hovězího kupují kapustu a květák, božstvu zpravidla tolik nevadí, pokud veřejně nenapadají oficiální doktrínu a její projevy. Pro případ potřeby mají vyznavači božstva proti rebelům v záloze celou škálu prostředků

od veřejného zastuzování až po státní donucovací aparát - občas je nutný exemplární zásah k zastrašení těch, kdo by snad jinak mohli rozšířit řady odpůrců. Takový zásah jsme mohli v nedávné době sledovat na případu paní Boženy Vinické z Prahy, babičky pečující o čtyřletého vnuka, který jí byl soudem svěřen do péče. V říjnu minulého roku, právě v době, kdy u nás nejméně sílily obavy z masa "šílených krav", bylo na popud obvodního úřadu zahájeno soudní řízení za zrušení pěstounské péče s odůvodněním, že babička je vegetariánka a nedává vnoučkovi maso. Příklad se naštěstí včas dostal do sdělovacích prostředků a do rukou organizací na ochranu lidských práv; pravděpodobně této skutečnosti vděčí paní Vinická za to, že po měsících strachu a úřední šikany dostala pěstounství čtyřletého Zbyňka potvrzeno a do péče jí byl svěřen i Zbyňkův mladší bratříček Pavel. Přes šťastný konec však případ ukazuje, že božstvo je odhodláno ke všemu, aby si udrželo moc. Výmluvný je znalecký posudek o neškodnosti bezmasé stravy, na jehož základě byl malý Zbyněk babičce opětovně přiznán - lékař, který jej vypracoval, zdůrazňuje, že "posudek se týká pouze toho to jediného a jedinečného případu a nelze jej tudíž zobecňovat". Božstvo se milostivě vzdalo jednoho drobného vítězství, ale jinak neustoupilo ani o píď.

Křesťan, který žije uprostřed těchto událostí, stojí před otázkou, jak se k nim postavit ze svého křesťanského přesvědčení - podobnosti s pohanskými kulty jsou zarážející, počínaje obětními hranicemi a konče tažením proti těm, kdo se odmítají klanět. Před obdobnou otázkou stáli křesťané už mnohokrát. Poprvé už po několika letech působení křesťanství - zatímco na úplném počátku bylo křesťanství záležitostí výhradně vnitrozidovskou a křesťané tudíž se samozřejmě dodržovali Mojžíšův zákon, postupem času přibývalo těch, kdo se obrátili ke Kristu, aniž by předtím byli židovského vyznání. O otázce, nakolik má být Tóra závazná i pro ně, rokovala apoštolská synoda v Jeruzalémě, dospěla k názoru, že postačí, když se pohanští křesťané vyvarují "*modlářských obětí, krve, rdoušení a smilstva*" (Sk 15,29). Na prvním místě seznamu stojí oběti modlám - řecky "eidólothya", což znamená v první řadě samy předměty oběti, tedy věci, které byly zasvěceny modle, nejčastěji maso obětovaných zvířat, které se pojídalo na obětních hostinách. Křesťan se jich nemá vyvarovat ze slepé poslušnosti vůči apoštolské autoritě, nýbrž z jasných a rozumných důvodů, které podrobněji vysvětluje apoštol Pavel v osmé kapitole prvního listu Korintánům: obětní pokrm nám neškodí sám o sobě, ale tím, jak v kontextu působí na vědomí člověka. Neúčastí na obětních hostinách dáváme najevo modlářům, že nejsme ochotni podporovat jejich náboženskou praxi, a svým spolubratřím, že nejsme závislí na dotyčné modle.

Důvody jmenované apoštolem jsou aktuální i dnes: pokud jíme na obětních hostinách, dáváme modlářům najevo svou podporu a oslabujeme ty, kdo by se modly rádi zřekli. Pokud se jako spotřebitelé účastníme modlářské mašinérie našeho masozpracujícího průmyslu, podporujeme její trvání v současné podobě a zároveň ubíráme sílu těm, kdo hledají alternativu. K těmto důvodům se dnes přidává ještě další hledisko, které před dvěma tisíci lety nebylo příliš významné - hledisko utrpení obětovaných zvířat. Zatímco obětní dobytek starověku žil až do porážky svým přirozeným životem, jsou obětní zvířata dneška odsouzena ke strastiplné a zmrzačené existenci v kotcích továren na maso. Zatímco oběti starověku vystačily s jednotlivými zvířaty či nanejvýš stovkami obětních zvířat, jedná se dnes o statisíce vybíjených a spalovaných zvířat, jimž do našeho zvráceného náboženství nic není.

Rozhodnout se k neúčasti na obětních hostinách dneška může znamenat určité těžkosti a nepříjemnosti; je to však podstatně snazší, než před patnácti nebo pětadvaceti lety. Setkáme se možná se shovívavými úsměvy nebo i s agresivitou z nepochopení. Spousty chutně vypadajících výrobků budeme muset nechat stát v regálech supermarketů. Nechceme-li se vzdát požitku masa, budeme se muset shánět po mase ze statků, které hospodářství biologickým nebo biodynamickým způsobem a se zvířaty tudíž zacházejí přirozeně a slušně. Zůstaneme občas bez jogurtu, když budou zrovna k dostání jen jogurty s kafilémi želatinou. Neseženeme-li vejce z přirozeného chovu, budeme muset nějakou dobu vařit bez vajec. Kolem nás jsou už tisíce lidí, kteří svým životem dokazují, že je to možné. A s každým dalším, který se přidá, slábne i krvelačné božstvo - narozdíl od "Boha živého" nemají modly vlastní život, nýbrž žijí jen z duševní síly svých uctíváčů.

Bod obratu

RADOMIL HRADIL

Snad každý dovede poměrně podrobně vyjmenovat činnosti, kterým se věnuje slepice na dvorku: hrabe a hledá si červíky, popelí se v písku, prachu nebo popelu, vyhřívá na sluníčku a tu a tam se povesejí s kohoutem. Občas si také jen tak protáhne křídla a zamává jimi. Vejce snáší do hnízda a v noci si vyletí na bidýlko. Ne každý má ale jasnou představu o tom, jak žijí slepice, jejichž vejce běžně kupujeme v prodejnách. Tato slepice tráví téměř celý život spolu s několika družkami v kleci, ve které nemá dostatek prostoru ani k tomu protažení křídel. Stojí na drátěné mříži, skrz kterou propadá její trus. Na mříži, ke které některým slepicím dokonce přirostou nohy. Kromě toho je tato mříž nakloněná, aby se vajíčko samo vykutálelo ven. Slepice za celý život neuvidí ani písek nebo popel, ani sluníčko, ani červíka, ani hnízdo, ani bidlo a ani kohouta. Její družky jí jdou na nervy, a tak jim vyklovává peří, stejně jako ony jí. Ale není to jen stres; v pozitivém peří se slepice snaží získat látky, které jí ve výživě chybí, přestože člověk vypočítává její krmnou dávku pomocí počítačů a krmí ji nejrůznějšími moučkami z mrtvých zvířat a jejich částí. Ať tak či onak, se vzájemným vyzobáváním peří si člověk ví rady: už za mlada upaluje slepicím zobáky.

Stejně tak prasata. Aby se na těsném prostoru, kde nemohou uspokojit prakticky žádnou ze svých potřeb přirozeného chování, vzájemně nemrzačila a neukusovala si ocásky a uši, člověk jim ocásky i uši kupíruje a zuby vylamuje. Krávy se pro změnu trkají, když nemají dost prostoru nebo když ve stádě nepanuje potřebná hierarchie, třeba kvůli tomu, že mezi nimi není býk nebo že chovatel dělá chyby v práci se stádem. A tak se jim rohy záhy po narození upálí nebo vyleptají. Chovat býka je nerentabilní, téměř všechny krávy se dnes uměle oplodňují semenem nevelkého počtu vybraných plemenů, které se dlouhodobě uchovává při hlubokém podchlazení. Umělé oplodnění prováděné inseminátorem je na rozdíl od přirozeného pro krávu nepříjemné, a proto postupně slábnou příznaky říje, kráva potlačuje projev své připravenosti k oplodnění. Člověk ji tedy stimuluje tím, že jí dodá hormony.

Kráva je býložravec, to znamená zvíře živící se jen rostlinnou stravou. Z hlediska látkového složení však nelze činit rozdíl mezi rostlinou a zvířetem, oba se skládají z vody, bílkovin, tuků, sacharidů a minerálních látek. Navíc v bachoru krávy žije obrovské množství prvoků, které lze zařadit k živočišným organismům. Ty kráva tráví a je tak vlastně "masožravá". Člověk tedy začal krávy krmit masokostní moučkou z ovcí nebo i z jiných krav. Rudolf Steiner se v roce 1923 jen na okraj zmínil v jedné přednášce o čistě hypotetickém důsledku krmení skotu masem: kráva by zešílela...

Kdysi bylo zemědělství regionální záležitostí. Sedláci byli konzervativní lidé lpící na rodné hroudě. Zvířata se buď porazila přímo doma nebo u řezníka ve vesnici nebo ve městě. Dnes se převážejí nejen mezi zeměmi, ale i mezi kontinenty. O "nelidském" zacházení se zvířaty při transportech na jatka i při vlastní porážce byly napsány celé publikace a natočeny dokumentární filmy. Transporty zvířat mají však ještě jednu stránku. Právě při nelegálním transportu ovcí z Asie do Británie se pravděpodobně přivezla nákaza kulhavky a slintavky.

Všechny tyto skutečnosti o něčem vypovídají. Vypovídají o vztahu člověka ke zvířatům, o tom, jaký je dnes a jak se tento vztah vyvíjel. Kdo byl někdy ve Švýcarsku, možná si všiml toho, jak vypadají staré statky. Chlévy byly bezprostřední součástí stavení. Vešlo se do průjezdu a na jedné straně byly dveře do světnice, na druhé byl žlab, ze kterého žrala zvířata. Hospodář ani nemusel vycházet na dvůr a byl u svých zvířat. Ráno vstal, nakrmil, podojil a poklidil zvířata a potom posnídal. Večer nakrmil, podojil a poklidil zvířata a šel večerět. Zvířata měla k lidem velmi blízko. Z původního spojení "pralidí" se skupinovými dušemi zvířat tak ještě přetrvávala přinejmenším úcta a vděčnost vůči zvířatům poskytujícím lidem na venkově živobytí.

Od té doby prodělalo zemědělství prudké změny, stejně jako je prodělalo vědomí člověka a jeho vztah ke zvířatům, rostlinám, zemi. Materializace vědomí, rozvoj mrtvého, intelektuálního

myšlení našly svůj výraz v nástupu minerálních, tzn. neústrojných hnojiv, později hnojiv uměle vyráběných, tedy strojených. Ještě později dokonce v používání pesticidů jako látek přímo život ničících a také v mechanizování zemědělské produkce, tj. v zavádění bezduchých strojů do organických pochodů. Tento sestup vědomí však pokračoval a jeho posledními výhonky jsou například genové manipulace, jako je implantace lidských genů odpovědných za produkci růstových hormonů prasatům, aby rychleji přirůstala. Člověk ztrácel víc a víc povědomí o tom, že zvířata jsou nadána duší a mohou trpět, ale i o tom, že život nelze mechanicky manipulovat. Ztrácel tedy povědomí nejen o existenci duchovních světů, ale vůbec o existenci duše a nakonec života.

Vypadá to však, jako by sestup dosáhl jistého bodu, kdy je třeba odrazit se a začít stoupat. Jako by člověku plody jeho setby, které v současnosti sklízí, měly tuto skutečnost připomenout. Jako by ho měly upamatovat na to, odkud pochází a jaké je jeho poslání. A tak se mnoho lidí, otrěseno okolnostmi vzniku a šíření BSE, kulhavky a slintavky a podobně, začíná zajímat o původ svých potravin, začíná si uvědomovat dopad svého spotřebitelského chování, a tedy i svou odpovědnost. Lidé náhle vědí, že zvířata mají duši a nejsou jen stroji na maso, mléko nebo vejce. Německý kancléř volá: Pryč od agrárních fabrik! Humoristé se ptají:

Kolik lidských genů musí mít prase, aby se stalo člověkem? A v této otázce již probleskuje jiná, závažnější: Kde je vlastně hranice mezi zvířetem a člověkem, mezi přírodními říšemi? A je-li hranice mezi člověkem a zvířetem, je-li mezi nimi rozdíl, v čem tedy spočívá? A jaká odpovědnost z toho plyne pro člověka, který má něco, co zvíře nemá? Pro člověka nadaného duchem?

Člověk prošel ve svém vztahu ke světu dlouhým vývojem. Od prvotního spojení s duchovními bytostmi sestupoval víc a víc do hmoty. Nastal soumrak bohů. I když však už neměl schopnost bezprostředního vnímání toho, co není hmotné, byla pro člověka příroda stále ještě bytostná a zvířata živá, radující se a trpící. On šel ale dál, hloub, od živého k neživému, od přirozeného k umělému neboli od organického k mechanickému, od životadárného k biocidům, látkám hubícím život. A pak začal zasahovat do samé podstaty Stvoření, do jádra mrtvé hmoty a nakonec do genů, jádra hmoty živé. Sestup se neustále zrychloval a zrychluje. Je jistě možné sestupovat dál, je však také možné obrátit se a začít stoupat. A možná stačí už jen krůček dolů a na obrat bude pozdě.

Ve vztahu člověka-zemědělce a jeho zvířat je dnes takovým obratem ekologické zemědělství. Člověk opět připouští, že zvíře není stroj a že některé způsoby chovu jsou pro ně týráním. Svá zvířata nechce týrat a chce respektovat jejich přirozené potřeby, byť by to i bylo "neekonomické". Produkuje biopotraviny, které si může každý koupit. Jejich koupí se i ten, kdo sám zvířata nechová, může přidat k těm, co se vydali vzhůru. Přirozeným chovem však povinnost člověka vůči zvířatům nekončí. Ve svém návratu do duchovních světů nesmíme na zvířata zapomenout. Jen svou láskyplnou péčí, nikoli jejich navrácením do přírody, jim můžeme pomoci v jejich dalším vývoji, v tom, aby nás následovala. A to je náš dluh vůči nim.

Jaký je vztah člověka ke zvířeti?

FRIEDRICH SCHMIDT-HIEBER

V současné době se věnuje mimořádně velká pozornost ochraně zvířat. Intenzívně se usiluje o to, aby bylo ukončeno jejich utrpení, aby se všeobecně zlepšily podmínky ve zvířecí říši, aby se ještě zachránily ohrožené druhy před vyhynutím. Odkud pochází tato snaha? Zdá se, že lidstvem probíhá cosi jako probuzení, probuzení ze spánku onoho smýšlení, které přírodu kolem nás považuje za něco samozřejmého, za něco věčného, čeho prostě můžeme využívat. Co je příčinou tohoto probuzení? Je to skutečně láska ke zvířatům, nebo je to strach ze zničení našich vlastních životních kvalit? Určitě se jedná o obojí. Musíme se tedy zeptat: můžeme udělat něco pro

to, abychom posílili opravdovou lásku ke zvířatům? A to tím spíše, že je zcela zřetelné, že se i nadále zvířecí říše slepě a brutálně vykořisťuje.

Jaký duch působí ve všech ochranných aktivitách, to závisí na našem názoru na postavení člověka vzhledem ke zvířeti. Naše jednání je závislé na poznání, a to jak ve vztahu k účelu tohoto jednání, tak i k jeho intenzitě. Jaký je všeobecně rozšířený názor na vztah člověka ke zvířeti? Na základních a středních školách i na univerzitách se neustále učí a v přednáškách a pořadech v rozhlase a televizi opakuje, že zvířata zde byla před člověkem. Od nejjednodušších jednobuněčných organismů se vyvíjela ke stále složitějším, až nakonec k savcům. Z vyšších savců, a to z přechodné skupiny (občas se označuje jako pomezí mezi zvířetem a člověkem) vznikl potom člověk.

Jaké myšlenky, nálady a pocity se spojují s tímto názorem? Byla doba, kdy zde člověk ještě nebyl, pak tu najednou byl. Země tedy může bez člověka existovat jen se zvířaty - nebo i s lidmi? Zvířata jsou pro člověka jako odrazový můstek k jsoucnosti. Mohla by země existovat jen s lidmi, bez zvířat? Ne, vždyť lidé je potřebují k obživě. Pomohla-li zvířata člověku k bytí a ještě jej vyživují, neměl by snad být za to vděčný? Teoretikové však odmítají vděčnost, která mezi lidmi klíčí: všechno se podle nich děje jen náhodou a z nutnosti. Duševní zaujetí, které by mohlo dát impuls k vděčnosti, se neuznává.

Cítíme, jaký ledový závan kolem sebe šíří takovéto myšlení. Nemohlo by konečně vzniknout jiné smýšlení než to, jež dává člověku jeho právo k využívání říše zvířat k vlastnímu uspokojení?

Je tu ještě jiný názor na vztah člověka ke zvířeti. Výchozí bod je v samém základě jiný: nikoli zvíře, nýbrž člověk je první stvoření na zemi. Představovat si zemi bez lidí, to je nesmysl!

Tento názor se rozmanitým způsobem vyvíjel v duchovních dějinách lidstva až k obsáhlému pojednání této záležitosti Rudolfem Steinerem.

Také říše pohádek nám něco v tomto smyslu sděluje. V ní si všimněme tří motivů (první dva pocházejí z indiánských pohádek, poslední z pohádky bratří Grimmů). Země je tu nazývána vesměs nikoli jako mrtvá, nýbrž jako původně živá bytost:

"Praotec, náčelník všehomíra, stvořil Zemi jako ženu, Matku. Proto byla kdysi Země živá bytost jako člověk, a ani dnes není ještě úplně mrtvá, ale pouze změněná. Písek a jíl jsou její maso, tráva a stromy její vlasy, skály její kosti a vítr její dech. Leží tu rozložena a lide na ní žijí, na Matce. Někdy se Matka pohne, pak se Země otřásá. A když nastane zima, zmrzne a její kůže tvrdne a praská. Taková je Země stvořena praotcem, náčelníkem nás všech."

Na této živě pulzující zemi jsou člověk a zvíře ještě jedno:

"Praotec vzal kousek z masa Matky Země, zformoval z něj tvary a z nich udělal živé bytosti. Tato stvoření žila v minulém světě, který skončil, jakmile se vlády na Zemi ujali lidé. Minulý svět byl jiný. Tvorové, které Praotec stvořil, to byli lidé a zvířata dohromady. Někteří vypadali jako zvířata, která ještě dnes žijí jiní byli podobní dnešním lidem. Někteří létali, jiní plavali jako ryby, všichni však měli velkou kouzelnou moc. Řeč byla tehdy jen jedna a všichni jí rozuměli."

Jak potom došlo k rozdělení člověka a zvířete? Na to upozorňuje zajímavým způsobem druhá ze zmíněných indiánských pohádek. Bůh proměnil lidi a zvířata v zrnka kukuřice a schoval je pod zemi, aby je uchránil před obry. Na denní světlo mohla zrnka vyjít, až když je zavolala Matka Kukuřice poté, co byli obři potrestáni. Když už všichni vyšli z úkrytu země, promluvila Matka k těm, kteří se shromáždili na zemi:

"Vy lidé mě budete následovat tam, kam putuje Slunce. Ale všechna zvířata potáhnou tam, odkud Slunce přichází. Až se lidé a zvířata příště setkají už se nepoznají už nebudou mluvit stejnou řečí a lidé zůstanou lidmi a zvířata zvířaty, dokud je Nesaru, který bydlí v nebi, k sobě nepovolá. A tak se taky stalo o bylo tehdy mnoho bytostí, které se teprve později staly zvířaty."

Lidé šli dlouho za Matkou po Zemi a museli překonávat mnoho překážek. U každé překážky však zůstalo několik lidí a stali se zvířaty."

Po úzkém spojení následuje odloučení: lidé jdou kupředu ke světlu za sluncem, k jasům, zvířata jdou tam, odkud slunce přichází, do soumraku, tmy, zpátky. A co je ještě významnější: některé bytosti zůstávají pozadu, protože nemohou překonat nastalé překážky. Co znamená tento obraz,

neschopnost překonat překážku? Znamená to, že tyto bytosti jsou příliš silně připoutány k zemi, nemohou se od ní uvolnit, nemohou rozvinout vzestupné síly, které zajišťují svobodu vůči pozemskému.

Ted' bychom mohli dojít k názoru, že takový je právě osud zvířat, že jsou silněji vázána k zemi, ale že je to do jisté míry jejich vina, my lidé za to nemůžeme. Je tomu skutečně tak? Když naši bratři - zvířata - zůstali pozadu, zůstali před "překážkami" a my lidé jsme spěchali dál, osvobodili jsme se od pozemské hmoty. Nešlo nám to proto všechno rychleji, že jsme se o opozdilce nestarali? Vzpomeňme pro srovnání na jednu dětskou hru, na překážkový běh ve skupinách. Když se musíme zdržovat tím, že pomáháme přes překážky slabším, klesají vyhlídky na vítězství. A přece lidskost nepřipouští žádný jiný postoj. Vzpomeňme si však dobře na takové dětské hry: nebyly právě okamžiky, kdy všichni ostatním pomáhali, v takové hře nejveselejší a nejkrásnější, bez ohledu na vítězství či prohru?

Naskýtá se otázka - a pohádka na ni neodpovídá - zdali snad zvířata neodňala člověku něco těžkého, a *právě proto* nezůstala ve svém vývoji pozadu?

To, že je člověk spoluzodpovědný za zdržení zvířat na jejich cestě, je vyjádřeno ve třetí pohádce "Omlazený mužiček". Pohádka vypráví, *jak Kristus při svém putování po zemi omladil na Petrovu prosbu jednoho starého mužička, a to tak, že jej rozřhavl ve výhni u jednoho kováře a hned nato jej zase v kádi s vodou zchladil. Proč to udělal? "Aby si mužiček mohl sám vydělávat na chleba."* Kristus nám daruje své síly, abychom se s jeho pomocí mohli správně zapojit do pozemského bytí.

Když stará kovářova tchýně viděla omládlého mužička, pátrala, jak se to stalo. Chtěla taky být tak pěkná ale z ješitnosti. Kovář tedy proceduru provedl, ale jak to se stařenou dopadlo, čtenář jistě uhadne. Ležela, "úpěla a nadávala v kádi celá zkroucená, obličej celý zvrásněný, svraskalý a znetvořený." Viděly ji dvě těhotné ženy z domu a vyděsily se tak, že ještě tu noc porodily dva chlapce, kteří nevypadali jako lidé, nýbrž jako opice, utekli do lesa a z nich povstal rod opic."

Lidský egoismus, který chce mít a užívat duchovní síly jen pro sebe, působí v líčení pohádky na klíčící, rodící se život jako šok. A tento egoismus spolupůsobí na to, že jsou zvířata vržena zpět do své jednostrannosti, do zajetí, jak je to právě u opic tak zřetelné.

A tak k nám z pohádek promlouvá názor, ukazující zvířata jako naše bratry, s kterými jsme v pradávné minulosti byli svázáni a kteří se od nás odloučili a byli uvrženi do svého nynějšího stavu pro svou vlastní neschopnost a naši lidskou vinu.

Vědě je tento názor pro smích, nehol je "nevědecký" a není dokazatelný. Ale tak můžeme myslet, jen když považujeme za dokazatelné pouze to, co je materiální, a duši a ducha vylučujeme. Jaké zkušenosti může mít indiánský vypravěč pohádek právě s duševním bytím zvířat! Neměly by to být přinejmenším také "důkazy"? K tomu dodejme, že i materiální základy se mohou do značné míry natolik zjemnit, že se vymykají možnosti vnějšího důkazu. Na to upozornil basilejský zoolog Adolf Portmann ve svém pozoruhodném spisu "O původu člověka". Představme si: národ žijící v pralese vyrobil všechno své nářadí a všechny předměty z pomíjivého materiálu a zároveň vyvinul bohatou kulturu. Co potom najde po letech badatel, který za důkaz považuje pouze vnější věci? Téměř nic kromě kostí, a přece tam byla kvetoucí lidská kultura!

Pokud můžeme do své duše přijmout názor, že jsme my lidé byli se zvířaty velmi úzce spojeni, že jsou našimi bratry, kteří kdysi zůstali pozadu a pro naši vinu musí trpět, najdeme pro všechny své podpůrné a ochránářské aktivity nový nosný důvod. Pocit vděčnosti a vědomí zodpovědnosti mohou posílit naše jednání.

Z časopisu Die Christengemeinschaft, červenec 1980.
Z němčiny přeložila Eva Oliveriusová.

Zvěrokruh jako makrokosmická manifestace archetypů

LUDVÍK PROCHÁZKA

Do sborníku zabývajícího se vztahem člověka a zvířete z různých hledisek či na různých rovinách snad zapadne i krátké zamyšlení nad zvěrokruhem, jeho symboly a jejich významem pro člověka. "Zvířátkový kolotoč", zvěrokruh (zodiak, zvířetník) obsahuje i symboly, které nemají se zvířaty nic společného, ale zároveň je jasné, že "zvěřinec" zastoupený ve zvěrokruhu také není běžnou zoologickou zahradou. Zvířata i lidská a dokonce jedno technické znamení (Váhy) jsou v kontextu zvěrokruhu chápána jako archetypy, praobrazy, ideové obsahy. To z nich činí entity jednoho rodu.

Zvěrokruh je pás nebe rovnoměrně rozšiřující po obou stranách ekliptiku - z geocentrického pohledu roční dráhu Slunce kolem Země a je rozdělen na dvanáct stejných dílů. (Úmyslně ponechávám stranou *siderický zvěrokruh* a jeho konvenční astronomické dělení na nestejně dlouhá souhvězdí a přidržuji se tradičního *zvěrokruhu tropického* s dvanácti stejnoměrnými *znameními*. Ostatně jejich symboly jsou totožné.) Odkud se ale vzaly názvy jednotlivých úseků sluneční dráhy po nebi? Proč je třeba začátek jara reprezentován právě Beranem, vrchol léta Lvem a zimní slunovrat Kozorohem? Lze celou věc vysvětlit tak dětinsky, jak se všeobecně míní, že lidé dávali jména souhvězdím podle tvaru, který vznikl pospojováním jednotlivých hvězd pomyslnými liniemi a připomínal obrysy určitého tvora? Anebo za tím vězí moudrost mnohem hlubší, k níž jsme postupem věků ztratili klíč?

Napovědět nám může biblické vyprávění. Když Bůh stvořil Adama, přivedl k němu všechny tvory a vyzval ho, aby jim dával jména. A Adam pojmenovával vše živé... Už ze samotného příběhu (Gn 2, 19-20) vyplývá, že nešlo o to *vymyslet* jméno, o označení v nominalistickém smyslu. Dávat jméno znamená *poznávat*, otevírat v intuitivním vytržení prostor ducha, v němž se zjevuje samotná tvůrčí idea, archetyp, praobraz pojmenovaného. Tváří v tvář každé "duši živé"

Adam hleděl na vtělenou ideu Stvořitele, která před ním vyvstávala ve své obecnosti. Nepojmenovával jednotlivá zvířata, ale jejich druhy - živou duši.

Adam reprezentuje "rajského divocha" nespoutaného věděním v dnešním slova smyslu, zato o to víc schopného vidět a současně prožívat souvislosti přímo a intuitivně (ne na úrovni myšlení), přirozeně prohledat zjevné až k jeho ideovým kořenům. Lze si představit, že když se přírodní člověk setkával se zvířaty, měl před sebou živý dojem vyvolávaný zvířetem a současně prožíval vše, co s tímto dojmem souviselo - nazíral archetyp. Býk pro něj nebyl jenom býkem, ale představitelem býčí pra-přirozenosti, pravzoru, který vnímal i jinde. Z něho čerpalo vlastnosti zvíře, stejně jako typ krajiny při svém utváření, druh rostliny, určité tělesné orgány nebo psychická výbava člověka narozeného zvláště ve stejnojmenném znamení...

"Pomíjivé je podobenstvím," říká v geniální zkratce Goethe. Vše pomíjivé, tedy vše, co má svůj vznik a zánik, je podobenstvím svého archetypu, ať už si pod tím pojmem představíme pravzory středověkých realistů či platónské ideje, jejichž personifikacemi byli kdysi bohové. Goethova slova jsou vlastně lapidární parafrázi staré nauky o signaturách a korespondencích. "Signatura rerum" - znamení či podpis podstaty věci, tak byl nazýván smyslově vnímatelný (pomíjivý) poukaz věci k jejímu archetypickému významu. Signatura pak byla tím, co tento význam zjevovalo. Vypovídala například o "hvězdných vlohách" rostlin (třeba kopřiva byla kvůli své agresivní žahavosti a schopnosti dodat svým vývarem organismu novou energii a podnítit aktivitu považována za rostlinu martickou - ze zahrádky znamení Berana) a poukazovala na orgány a choroby, které se jimi daly léčit.

Charakter každého ze znamení zvěrokruhu je tedy projevem téhož archetypu jako jemu "vládnoucí" planeta, odpovídající zvířata, rostliny, nerosty, lidské vlastnosti, orgány, ale i barvy, tvary, vůně, chutě, pocity, místa, děje atd. Jak přesně došlo k tomu, že se

na nebi objevila jména zvířat, lidí i věcí, už dnes nezjistíme. Možná šlo o imaginaci, kdy se dojem ze zvířete či dění s ním spojeného spontánně promítl do ročního období a odpovídajícího místa Slunce na obloze, možná měli mezopotamští kněží (kteří patrně stáli u vzniku západní formy astrologie) "andělské vnuknutí" později modifikované vkladem řecké mytologie. Jisté ale je, že znamení zvěrokruhu svá jména nezapřou.

Dvanáct etap sluneční cesty

21. března

nastává jarní rovnodennost. Slunce vstupuje do znamení *BERANA*, které celý kruh *otevívá* a vnáší do světa novou *aktivitu*. Na severní polokouli začíná jaro. Příroda *ožívá* po dlouhém zimním spánku. První rostliny *prorážejí* studenou a vlhkou půdu a *derou* se ke světlu. Síla a *průraznost* raně jarní přírody je stejného rodu jako beraní *trkání* nebo lidské vlastnosti, jimiž se tento archetyp projevuje: *aktivita, odvaha, rozhodnost, odhodlanost, přímot, rychlé řešení, upřímnost úmyslu, iniciativa, nadšení* ale i jejich odvrácená strana - *tvrdohlavost, neústupnost, násilnost, netrpělivost, impulsivnost, ukvapenost, prchlivost, prudkost reakcí, riskování, necitlivý přístup, egoismus, panovačnost...* Kdo viděl rozdováděného berana, jak se snaží hlavou prorazit překážku, dovede si představit souvislost. V Indii je beran spřízněn s bohem ohně Agnim, v Egyptě byl symbolem Amona, boha plodnosti. Znamení Berana odpovídá hlavně kosmického člověka (viz obrázek na str. 46) a je příznačně spojováno s živlem ohně. Ten má u Berana spíš podobu nespoutaného živlu - sopečného výbuchu, požáru nebo aspoň pořádné vaty.

21. dubna

předává Beran vládu *BÝKU*. Jaro už je v plném rozkvětu. Keře se zelenají, pupeny na stromech se rozvíjejí, kmeny a stonky proudí *bohatství* míz a šťáv. Jako starobylý symbol je býk synonymem *tvůřivé, mužské síly a stability*. Z býka pasoucího se na louce vyznačuje *trpělivost, klid, umíněnost*, a právě takové jsou vlastnosti, které tento archetyp propůjčuje člověku - zejména narozenému v době, kdy Slunce procházelo stejnojmenným

znaméním. Patří k nim také *důslednost, smyslovost o smyslnost, praktičnost, kategoričnost, cit pro umění a krásu, citová přilnavost, potěšení z vlastnění, ale i výbojně uchvacování* (tak jako Zeus v podobě býka unesl Európu), *materialismus, požitkářství, přílišný konzervatismus, skoupost, někdy sklony ke zlomyslnosti a jedovatosti...* V korespondenci s kosmickým člověkem představuje znamení Býka ústa jako *přijímající orgán* a krk ("býčí šíjí"). Archetypu Býka odpovídá živel země v podobě úrodných pastvin a svěže se zelenající žírné louky, na něž očima pozemského býka radost pohledět.

21. května

přechází Slunce do znamení *BLÍŽENCŮ*. V období Býka bohatě olistěné odnože keřů a stromů se nyní *rozdvoují-rozvětvuji*. Začínají se objevovat první *přelétaví* motýli. Tato doba je spojována i s chlorofylovou funkcí rostlin. Obraz blíženců představují v antické mytologii dva bratři (po otci nevlastní), kteří tvořili nerozlučnou dvojici - Kastór a Polydeukés (Castor a Pollux). Když smrtelný Kastór zemřel v boji, přál si nesmrtelný Polydeukés rovněž zemřít, aby mohl být i nadále se svým milovaným bratrem. Zeus (otec Polydeukův) nakonec svolil k tomu, aby blíženci trávili střídavě jeden den na nebesích a druhý v podsvětí. Tak mohli navždy zůstat spolu. Tato podvojnost a *proměnlivost* se odráží i ve vlastnostech, kterými se archetyp Blíženců projevuje v jediném člověku. Jako by se v něm střídaly dvě povahy. Jednou je pln nebeské *laskavosti, přívětivosti, pokory a dobroty*, podruhé jedná tak *tvrdě, cize a vypočítavě*, jako by inspiraci čerpal ze samotného podsvětí. Dovede se zachovat jako dobrý *přítel*, jindy mu chybí veškeré pochopení a soucit s bližními. K výrazným znakům lidí narozených za vlády Blíženců patří *zájem o svět i lidi, zvědavost až "špiónství", komunikativnost, výmluvnost až mnohomluvnost, intelektualizování, schopnost objektivit, novátorství, obratnost, všestrannost a s ní spojená povrchnost, nepřesnost, nedůkladnost, nestálost, rozptýlenost, neklid, nespolehlivost, pletichářství, chytrost* se může měnit v *chytráctví...* Potřeba seznamovat se a vyměňovat si názory je u Blíženců vyvinuta

podobně silně jako u Berana potřeba iniciovat a prosazovat a u Býka přijímat a vlastnit. Jejich podvojný archetyp se promítá do párových orgánů: paže, ruce, plíce, dýchací ústrojí a s ním spojené hlasivky - orgán komunikace. Jeho živlem je vzduch v podobě čerstvého skotačivého vánku, který mění směry, a v němž víří ptactvo a hmyz.

22. června

se Slunce vyšplhá ke svému vrcholu. Vstupuje do znamení *RAKA*. Je letní slunovrat - nejdelší den, nejkratší noc. Blíženecký vánek odvál okvětní lístky a kolem "jádra" se začínají utvářet *zárodky* budoucích plodu. *Ochranný krunýř* raka či kraba je charakteristickým symbolem tohoto archetypu. Živočich, který za noci opouští své podvodní *úkryty*, aby se oddával *vnímání měsíčního svitu*, musí svou *zranitelnost* skrývat před predátory pod tuhou *skořápkou*. Stejně tak člověk, na jehož vlastnostech se podepsal račí archetyp, se projevuje *opatrností a zdrženlivostí*, za nimiž ukrývá svou zranitelnou snivou *citlivost až přecitlivělost, vnímavost a širokou obrazotvornost, svá dobře střežená tajemství*. Se symbolem krunýře se pojí kromě *touhy být chráněn i touha ochraňovat* (zejména potomstvo - u žen může být silný mateřský cit vyvinut až do přehnané *starostlivosti*). Mezi signatury Raka v lidské duši patří i *romantičnost, intuitivnost, smysl pro rodinu, pečovatelsví, oddanost, zamilovanost, pohodlnost, pasivita, přizpůsobivost, ostýchavost, nepořádnost, proměnlivost nálad, sentimentalita, citová labilita, samolibost, ustaranost, pověřčivost, dobrá paměť* která souvisí se *vztahem k minulosti* (rak chodí pozpátku). Račí krunýř koresponduje s hrudním košem, prsy a žaludkem. Znamení souvisí s vodním živlem, který má zde podobu pramenů, podzemních vod a také plodové vody.

23. července

vstupuje Slunce do znamení *LVA*. Léto vrcholí, na polích dozrávají obilné klasy, v sadech první ovoce, horký vzduch se tetelí nad horizontem... Málokomu se naskytne příležitost na vlastní oči pozorovat lva v jeho domovině, třeba v africké savaně, ale můžeme vzít zavděk alespoň literaturou a

dokumentárními filmy. Lev je považován za krále zvířat a svým chováním opravdu připomíná královský majestát. Z ulovené zvěře se napřed nažere on (a to i tehdy, když si ji neuložil on sám), a teprve když se nasycen svalí pod strom, aby se oddal libému lenošení, mohou hodovat ostatní "poddaní". A běda, když ostatní členové rodiny nerespektují, že "jeho výsost" zaslouženě odpočívá a chtěli by ji rušit... Ostatně podle tradice se ve znamení Lva cítí doma samo Slunce - královský protagonista zvěrokruhu, což dává najevo "okázalým" letním žářem. Lidské vlastnosti podnícené archetypem Lva jako by byly antropomorfizováním krále zvířat: *vznešenost, noblesa, odvážnost, hrdost, sebedůvěra, důstojnost, šlechtnost, velkorysost, upřímnost, otevřenost, hravost, osobní magnetismus, silné milostné city, vysoké cíle* a z odvrácené strany *domyšlivost, ješitnost, pýcha, autokratismus, sebestřednost, okázalost, netolerance, nadutost, lenost...* Lví archetyp je spojován se srdcem - centrálním orgánem, páteří - úponem celého těla a očima, "bez nichž by nebylo slunce". Jeho živlem je oheň, který si můžeme představit jako jas a žár poledního Slunce, nebo také jako tiše praskající oheň v krbu, v jehož teple a měkkém světle se dá tak příjemně holdovat lenošení, sprádání velkolepých plánů či jiným libostem.

23. srpna

přijímá královské žezlo *PANNA*. Léto se, chýlí ke konci. V její ruce se symbol vlády mění ve skromný klas. Tak bývá zpodobňována. Je to doba sklizně (úklidu po plodném období roku), *třídění, čištění* a ukládání dozrálé úrody. V řeckořímské mytologii odpovídá bohyni Démétér nebo Ceres, již byla svěřena péče o plodivou sílu země. Bděla nad setbou a úrodou a učila lidi rolnictví. Ve vlastnostech typických pro znamení Panny se proto vedle potřeby *třídít, urovnávat a čistit objevuje hospodárnost, praktičnost, serióznost, důkladnost, pečlivost, analytičnost, střízlivost soudu, kritičnost, skepticismus, pracovitost, smysl pro povinnost, zdrženlivost, uzavřenost, ale i úzkostlivá přesnost, pedanterie, suchopárnost, znuděnost, kňouravost, emocionální chlad, přehnané ambice, sklon manipulovat a cenzurovat a pro*

soustředění na detail (symbol jediného pečlivě vyhraného klasu v rukou) *opomíjení celku* (pro stromy nevidí les)... Jestliže pro znamení Raka je synonymem existence ochraňování, pro Lva hravé tvoření, pro Pannu je to povinnost, pořádek a ctnost. Odpovídající částí těla je břicho, střeva a jejich metabolická (tedy *třídící* a *zpracovávající*) funkce. Živlem tohoto znamení je země v podobě holé půdy odpočívající po sklizni a čerpající síly pro nový cyklus plození.

23. září

se Slunce opět ocitá v bodě rovnodennosti, tentokrát podzimní. S jeho vstupem do znamení VAH a druhé půle zvěrokruhu začíná podzim. Příroda jako by chtěla vytvořit *vyvážený estetický* dojem a vadnoucí listí začíná hýřít všemi barvami. Opět máme co do činění s *vyrovnáním* polarit a sil (světla a tmy, chladu a tepla atd.). Avšak zatímco protikladný Beran se o *vyváženost* vůbec nestará, ale směle a nadšeně se vrhá kupředu, aby inicioval nový začátek, pro Váhy tvoří *harmonické vyvážení* úhelný kámen jejich existence. Po panenském úklidu přichází bilance (balance) - postoj *neutrálního* stanoviska. Znamení Vah odpovídá v řecké mytologii bohyni spravedlnosti a řádu Themis. Však také k vlastnostem, které probouzí tento archetyp, patří *smysl pro spravedlnost a diplomatické jednání, taktnost a slušnost, uměřenost, tolerance, smířlivost až úzkostlivá snaha vyhnout se konfrontacím a roztržkám a potřeba být přijat a schválen, nestrannost, poctivost, cit pro partnerství a umění, společenskost*, ale z druhé strany i *váhavost a nerozhodnost, snadná ovlivnitelnost a podléhání kompromisům, nespolehlivost, pohodlnost, narcismus...* Váhy jsou dalším podvojným znaméním a v symbolu kosmického člověka představují oblast beder, ledviny, vaječníky a dělohu. Jejich živlem je vzduch, vítr, který se prohání po strništích a dává znát, že léto už je minulostí a že je třeba začít myslet - ve smyslu vyvážení - na druhou polovinu roku. Anebo to může být vzduch "takový akorát, aby budil zálibení a nikoho neprovokoval" - ani horký ani studený, ani prudký vítr ani bezvětří...

23. října

Slunce pokročí do znamení ŠTÍRA. Barevné polotóny přírody vytvořené pobytem Slunce ve Vahách mizí a začíná převládat hnědá až černá - barvy *rozkladu*. Listí a přezrálé plody padají se stromů, aby svým *rozpadem* a dodáním živin půdě umožnily *vzkříšení* přírody v příštím roce. Symbolika Štíra je spjata se smrtí a znovuzrozením. Noční živočich, lovec *čihající* se zdviženým jedovatým bodcem na svou kořist nebo neopatrného tvora nebudí mnoho sympatií. Ale podle legendy je štír zvířetem, které *obětuje* samo sebe, aby poskytlo mláďatům potravu. Jiné podobenství praví, že ve znamení Štíra dřímá Orel, kterého je třeba probudit, aby vzlétl do oblak a povznesl se nad vše pozemské. S nadsázkou se říká, že děti narozené v tomto znamení mají předpoklady stát se buď světcem nebo velkým zločincem. V lidských vlastnostech odpovídajících archetypu Štíra se opravdu můžeme setkat s jistými *krajnostmi: schopnost maximálního vypětí sil a vůle, pronikavost myšlení a potřeba propátrat tajemství, bádání v nitru věcí, emocionální intenzivnost, vytrvalost, tvrdošijnost, hluboká koncentrace...* Stinné stránky se prosazují v *nevypočitatelnosti, nedůvěřivosti, podezřavosti, bezohlednosti, ukrutnosti, narušivosti, destruktivnosti, schopnosti druhé okouzlit, prohlédnout jejich tajemství a ovládnout je, podléhání náhlé přitažlivosti i okamžitému odporu...* Jako by Štír v *temných nepřístupných úkrytech* bojoval sám se sebou, zraňoval se jedem svých *úzkostí a pochyb*, aby v sobě mohl probudit nebeského orla. I promítnutí archetypu do lidských orgánů - vyměšovací a rozmnožovací ústrojí - připomíná současně rozklad i nové zrození. Ač je štír tvor suchozemský vyskytující se i v poušti, je mu v cyklu zvěrokruhu připisován živel vody. Snad je to tím, že dříve se mělo za to, že štíří se rodí z jedovatého bahna. Proto se tu vodní živel podobá tajemné a zrádné stojaté vodě v tůni či bažině, do níž neradno vstupovat (co kdyby nás tam cosi *záhadného a děsivého* kouslo?). Se Štírem je příznačně spjat i proces kvašení - zralé podléhá rozkladu, aby dalo vznik kvalitativně vyššímu.

22. listopadu

vstupuje Slunce do znamení *STŘELCE*. Podzim přechází do své poslední fáze. Zraky, které se na jaře a v létě s potěšením upíraly k vnějšímu světu, se nyní obracejí do nitra, kde hledají v *chvějivém přísvitu* zapadajícího Slunce *záblesky* duchovního světla. Symbol Střelce odpovídá mytologické postavě kentaura - napůl člověka, napůl koně. Je to bytost, v níž se pojí chaotické zvířecí vášně (viz kentauři v řecké mytologii) s *jasným paprskem* duchovního *zacílení*, s uměním ovládnout a zkrotit slepé barbarské podněty a podřídit je *zářícímu cíli*. Archetyp Střelce promlouvá jasně: Chce-li člověk dosáhnout duchovního cíle (terč), musí sílu (instinkt, pudovost) potřebnou k napnutí luku dát do služeb *přesného míření*. Jinak Šíp poznání mine cíl a způsobí škody. Jinými slovy řečeno, dosažení skutečné moudrosti je podmíněno pochopením a převzetím odpovědnosti za nejtělesnější a nejmateriálnější stránky své bytosti. Do lidských vlastností se archetyp Střelce promítá *optimismem, upřímností, otevřeností, veselou myslí, idealismem, přímostí, štedrostí, smělostí, nápaditostí, velkodušností, žoviálností, potřebou dobrodružství...* Nezvládnutá instinktivní stránka znamení má v sobě cosi *dionýského*. Projevuje se *prudkostí vášní, výbušností, sklonem k přehánění a zveličování, přílišnou horlivostí a expansivností, opojeností, neopatrností, nedostatkem umírněnosti a taktu, žvanivostí, lehkomyšlností, chováním bez zábran...*

Tak jako je pro Váhy důležitá harmonizace okolního prostředí a pocit společenského přijetí, pro Štíra podmanivé pronikání k jádru tajemství, pro Střelce je to neustálá mobilizace energie k rozvoji a expanzi, ať už se týká duchovních zájmů nebo dobrodružných podniků. Jak u kosmického, tak pozemského člověka, odpovídá Střelec kyčlím, stehnům a játrům. Potřetí se cestou zvěrokruhem setkáváme s živlem ohně. Tentokrát v podobě připomínající *náhlé oslnivé vzplanutí*: pochodeň, blesk, oheň zapáleného a vystřeleného šípu... Ale také živý plamen svatého Ducha, zjevivší se nad hlavami učedníků.

21. prosince

se vlády ujímá *KOZONOH*. Slunce se ocitá v nejnižším bodě ekliptiky, nastává zimní slunovrat. Celá příroda je jakoby *zmrtvělá, zkamenělá*, životní energie *zamrzlá, ponořená* do temnoty. Naděje ukrytá v zrně spí *pohřbena ve ztuhlé půdě*. Proti bujným svatojánským tancům a rejům, které se konají, když Slunce vstoupí do protikladného znamení Raka, stojí nyní vážná a hluboká nálada Vánoc. Uprostřed temné nehostinné noci se rodí Světlo světa. Kozoroh je další bájnou bytostí - napůl kozlem, napůl rybou. Svou horní částí patří horským výšinám, spodní mořským hlubinám. Jako bychom v symbolu znamení četli *ctižádost vystoupit až k vrcholům a zároveň hlubokou melancholii*, která ho poutá k hlubinám. To jsou vlastnosti charakteristické pro znamení Kozoroha, i když se někdy znázorňuje jako obyčejná horská koza. Patří k nim i *vytrvalost, píle a přesnost v plnění povinností, vážnost, přístnost, konkrétnost, odpovědnost, schopnost organizovat a plánovat, uzavřenost, mlčenlivost, zalíbení v samotě...* Ctižádost se však může zvrtnout v *přehnané ambice, diktátorství, touhu po moci, kariérismus, reakcionářství...* Představa kozoroha osaměle a sveřepě šplhajícího k vrcholům evokuje další vlastnosti: *odříkání, sebezapření, chladnokrevnost, disciplínu, neúprosnost, formalismus, suchost, konzervatismus...* Kozorohův zemský živel se objevuje ve variaci: holé horské štíty, skály, kameny, úhor... Skály jsou kosti země, proto nepřekvapí, že znamení Kozoroha se vztahuje ke kostem a kloubům, zejména kolenům. A také ke kůži, v níž se tělo *uzavírá*.

20. ledna

Slunce překračuje hranice *VODNÁŘE*. Zima vrcholí. Vodnář jako by vracel *osvobozující* dech tam, kde vládne přístnost odříkavé a na povinnost soustředěné vůle Kozoroha. "Muž z nebes" nebo anděl s amforou - symbol znamení Vodnáře - vlévá do světa éterický impuls "volnosti, rovnosti a bratrství". V protikladu ke znamení Lva zdůrazňujícího osobní sílu já, Vodnář přináší *kolektivní, humanistické, universální* principy osvobozené od vlastnění i zdůrazňování ega. Jeho impuls *originality a nezávislosti* se

rozlévá na celý svět bez rozdílu. Kdybychom hledali mytologickou postavu, která odpovídá znamení Vodnáře, nejvíc signifikantních rysů bychom asi našli u Prométhea - boha, který se vzepřel Diovy pro větší *nezávislost* lidského světa. Po odpykání známého trestu a přijetí zpátky na Olymp se stal rádcem bohů a věštcem. K vlastnostem, které se vylévají z tohoto archetypu, lze kromě prométheovské *vzurnosti* přiřadit velkou *touhu po nezávislosti a svobodě vnější, i vnitřní, idealismus, originalitu, antikonformismus, odpoutanost od každodenních starostí či nechut' zabývat se banalitami, povznesenost nad malichernosti, nekonvenčnost, toleranci, humánnost a altruismus, cit pro bratrství a duchovní souručenství, nadání objevovat nové přístupy, reformátorství až revolucionářství, vynalézavost, novátorství, vizionářství*, které se může zvrtnout v *naivní blouznění*... K tomu se pojí *nepraktičnost a nedostatek citu pro realitu, nepřizpůsobivost, výstřednost*... V lidském těle odpovídá Vodnář holením a lýtkům, ale také krevnímu oběhu a nervové soustavě. Vzdušný živel tu nabírá podobu vířivé vichřice, smršťe, která chce zbourat staré, aby mohlo vzniknout nové.

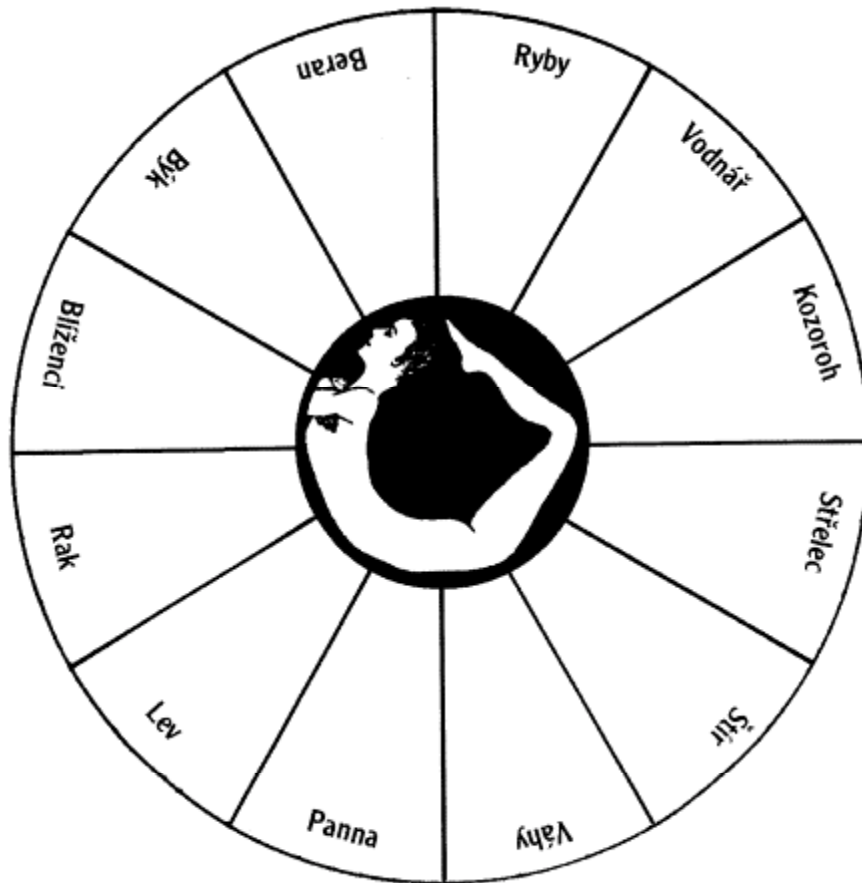
19. února

se vstupem Slunce do podvojného znamení RYB, se zima chýlí ke konci. Ledy a sněhy začínají *tát*, ztuhlá zem se *uvolňuje* z ledového sevření a *rozpouští* se v bláto. Starým emblémem tohoto znamení je dvojice ryb plujících každá na opačnou stranu v kruhu a spojených od úst k ústům provazem. Krouživý pohyb vytváří vír, který do sebe *vtahuje vše*, co se vyskytne nadosah. Ani jedna z ryb se však nemůže pohroužit do středu víru. V *tušení hlubiny* uprostřed bez ustání kolem sebe krouží. Archetyp vyjádřený symbolem a přenesený do charakteristických lidských vlastností ožívá ve zvýšené míře *vnímavosti* pro okolí a extrémní schopnosti *vtahovat do sebe* jeho vlivy. Člověk se mu bezděky natolik

přizpůsobuje, až se v něm on sám, jeho já (střed), *rozpouští a ztrácí*. Své místo ve světě pociťuje, jako by bylo "všude a nikde". S tím souvisí vlastnosti jako *obětavost, oddanost, citlivost, jemnost, soucitnost, altruismus, mediálnost, "šestýmysl", iracionálnost, mysticismus, někdy i sklony oddávat se prostředkům rozpouštějícím já* (drogy, sex, alkohol) - *podléhat náruživostem, lenivost, pohodlnost, nervozita, bázlivost, lekavost, ostýchavost, fatalismus, podvádění* (leckdy *neuvědomělé*) sebe i okolí... A jako protikladné znamení Panny "pro stromy nevidí les", prožívají Ryby problém opačný - "*pro les nevidí stromy*", detail se ztrácí coby podružnost v tušení velkého celku. Zatímco Kozoroh s urputnou, odříkavou ctižádostí stoupá k osamělým vrcholům a Vodnář překračuje vymezené hranice, aby objevoval prostor svobody, Ryby vynášejí z hlubin nevědomí skryté poklady. V systému kosmického člověka představují Ryby nohy od kotníků k chodidlům a lymfu proudící v mízních cévách. Jejich vodní živel má podobu nekonečného oceánu, tajících sněhů nebo mlhy, v níž se rozplývají jasné obrysy.

Cyklus se uzavírá. Slunce (symbol já), které se ve znamení Ryb ještě hrouží do oceánu nevědomí, vyrazí v následujícím Beranu vpřed se sebestrosazující silou...

Na závěr je třeba dodat, že tak jako "kosmický člověk" obsahuje všech dvanáct archetypů, i v jednotlivém "pozemském" člověku se projevují všechny - některé intenzivněji, jiné méně. Nikdo není "čistokrevný Býk, Lev, Vodnář..." Dvanáct znamení zvěrokruhu, do nichž se vtiskly pečete archetypů, představuje spíš základní lidské typy, které jsou v různé míře zastoupeny v každém z nás a utvářejí se jedinečným způsobem.

Zvířata v mýtech a pohádkách – vývoj zvířat a člověka

FRANK PESCHEL

V mýtech a pohádkách se setkáváme se zvířaty zvláštním způsobem. Ačkoli zejména v pohádkách vystupují ve známé podobě, nejsou to obyčejná zvířata, protože hovoří lidským hlasem, pomáhají člověku radou a kouzly a často se nakonec promění v Člověka a jsou vysvobozena ze zvířecí podoby. V mytologiích a mýtech vystupují ve zvířecí podobě dokonce i bohové, nebo někdy mívají aspoň některé zvířecí znaky. Například Ísis má kravské rohy nebo její syn Hór je občas zobrazen se lví hlavou a tak podobně. Je to všechno pouhá hra fantazie, nebo to má hlubší smysl?

Od Darwinových dob se v přírodních vědách i v obecném mínění prosadil názor, že člověk a zvířata nejsou stvoření Bohem, ale že se člověk postupně vyvíjel ze zvířete. Od nejnižších zvířat až k člověku lze sledovat jednu průchozí vývojovou linii s bohatým rozvětvením do všech stran. Nelze popřít, že se ve vývoji zvířat směrem k Člověku ukazuje jasná posloupnost. Též příbuznost vyšších savců s člověkem je prokazatelná kupříkladu na stavbě kostry a na vnitřních orgánech. Proto se už Haeckel pokusil o různé rodokmeny zvířat. Jeho rodokmen obratlovců je například sestaven tak, že má skutečný, průchozí kmen, na kterém jsou umístěny různé druhy recentních zvířat, ale i hypotetická zvířata jako "prvotní plaz" či "prvotní savec". Haeckel byl přesvědčen, že se v paleontologických nálezích jejich stopy už brzy objeví.

Čím pečlivěji prozkoumali vědci v následujících desetiletích příbuzenské vztahy mezi různými kmeny a skupinami zvířat a využívali co nejsvědomitěji všechny výsledky paleontologie, tím silněji naráželi na podstatný problém. Žádné druhy známých zvířat, ani recentních ani

vymřelých, se nehodily pro umístění na průchozí čáře rodokmene. Všechny tvary byly posunuty na vedlejší větve a střed se vyprázdnil. Haeckelův prvotní plaz ani prvotní savec nebyli dodnes nalezeni. Také v přechodu od opic k člověku chybí jakýkoli nález, který by mohl být bezprostředním předkem člověka. Dnešní věda označuje toto místo rodokmenu výrazem "pomezí mezi zvířetem a člověkem". Po dobu několika milionů let zůstává prázdné a bez nálezů.

Je možné na tento problém vrhnout určité světlo jednoduchou myšlenkou. Můžeme si představit bytost, která je jednak schopna živé proměny, aby se mohla vyvinout v nového tvora, a která je zároveň setrvačná, aby si přes různé proměny životních podmínek uchovávala tvar po nesmírně dlouhou dobu bez podstatných změn? Tyto dvě vlastnosti se očividně navzájem vylučují, takže druh, který dospěje k určitému novému vymezení svých vlastností, ztratí v tu chvíli schopnost proměny. Začne zaostávat za ostatním vývojem. Zařazení nálezu do rodokmene se odvíjí vždy podle určitého schématu: Na začátku nové větve, ale s určitým odstupem od průchozí čáry, se vyskytuje primitivní druh, který však už má nějaký nový orgán či způsob života. Většinou se nedochová do dnešní doby. Následují vyvinutější a specializovanější druhy, které zůstávají. Druhy, které by se daly umístit na průchozí čáře, by musely být co nejvíc proměnlivé. Tato vlastnost vyžaduje jemnou, měkkou tělesnost, která se po smrti rychle rozkládá, a proto nezanechala žádné stopy. Teprve specializovanější formy ztvrdly natolik, aby ponechaly stopy.

Naskýtá se zde určité přirovnání. Zrnko obilí má v sobě klíček, který už ukazuje první náběhy budoucích kořenových vláken a listů. Uprostřed klíčku je oblast nediferencované hmoty, tzv. vegetační bod, ze kterého všechno vyroste. Po určité době vyvine obilka kořeny a první lístky, jež jsou ještě vsunuty do sebe. Vegetační bod se v této fázi už pozvedl nad zem. Vyrašil z něho zárodek budoucího klasu, který však ještě dlouho zůstává uvnitř listů. List za listem pak vyroste vzhůru, odkloní se a ztvrdne. Teprve na konci, když stonek vyroste v plnou výšku a všechny listy se vyvinou, objeví se klas a tím vyčerpá vegetační bod svou sílu a růst skončí. Všechno vyrůstá z vegetačního bodu, tedy z toho, co bylo už na začátku a co bylo ohniskem celého růstového procesu. Ohnisko růstu se však ukáže až na konci. Cíl celého vývoje je zároveň jeho východiskem.

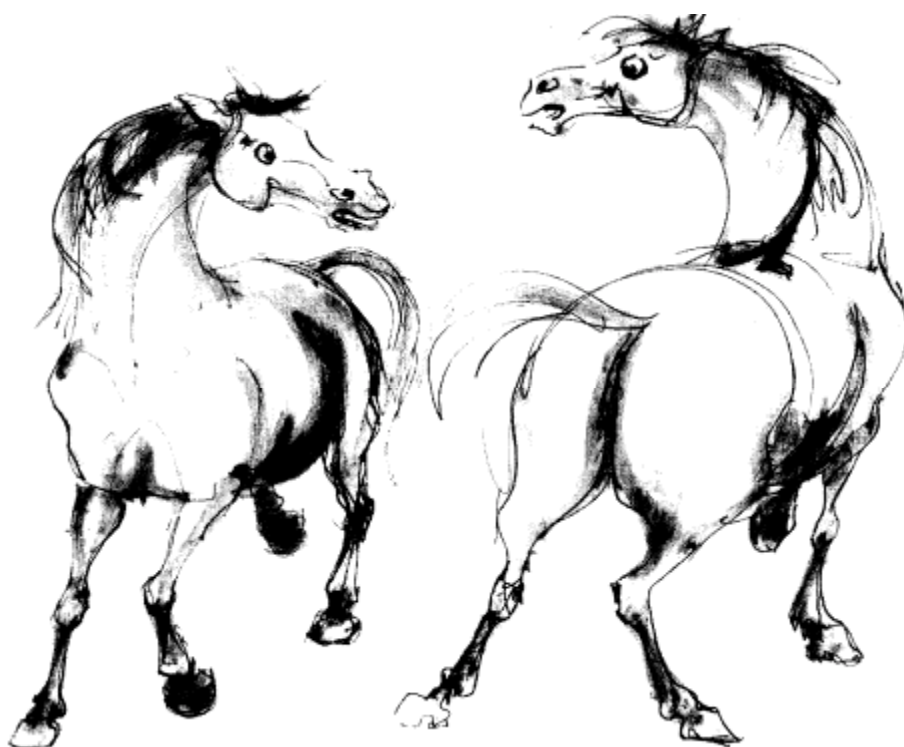
Nyní je otázkou, zdali se ve světě dnešních zvířat najdou poukazy na aplikaci zmíněné myšlenky na lidský rodokmen. Docela zajímavým jevem v tomto směru je fenomén, že mláďata opic jsou co do vzezření, především hlavy, mnohem lidštější než dospělé opice. Mladý šimpanz má ještě krásnou lebeční klenbu i čelo a téměř lidské uši i oči. Jen tlama je už vysloveně zvířecí. Tyto lidské rysy se ti dospělého šimpanze úplně vytratí. Vývoj jednotlivého šimpanze tedy probíhá směrem od člověka. Podobný fenomén se objevuje, porovnáme-li končetiny zvířat a člověka. Určité pravidlo evoluce stanoví, že její směr jde vždy od forem obecnějších a jednoduchých ke specializovanějším a složitějším, nikoli opačně. Porovnáme-li z tohoto hlediska lidskou ruku s předními končetinami obratlovců, nacházíme na jedné straně zřetelnou příbuznost, na druhé straně velké rozdíly. lidská ruka je ze všech končetin nejméně specializována pro nějaký účel. Není ploutví, křídlem, tlapou či kopytem. Tyto orgány lze vyvodit z lidské ruky redukcí některých částí a současným prodloužením či proměnou jiných částí podle účelu, ke kterému má přední končetina sloužit. Koňské kopyto se například utvořilo prodloužením a zesílením střední záprstní kosti, prstu a nehtu při současné redukci ostatních prstů, ze kterých dnes zůstávají už jen nepatrné zbytky. U starších vymřelých druhů koní se nachází aspoň ještě plně vyvinutý čtvrtý prst. I zde jde vývoj směrem pryč od obecné formy lidské ruky. Jinými slovy: hledáme-li společnou původní formu předních končetin všech obratlovců, nacházíme ji v lidské ruce. Prvotní tvar se ukazuje ve fyzickém vývoji až na konci.

Tato myšlenka vysvětluje také další problém dnešní pozitivistické vědy. Ta počítá s náhodnými mutacemi druhů a s přirozeným výběrem prostřednictvím boje o přežití. V takovém případě nenacházíme ve vývoji žádný smysl. Tento smysl se však hned ukáže, je-li cílem všeho vývoje člověk, nebo je-li on sám subjektem vývoje, v němž si postupem času vytváří tělesnost odpovídající stále lépe vlastní vnitřní bytosti. Zvířata nebyla na začátku od tohoto vývoje oddělena. Různé druhy v něm však po různých dobách ustaly, zaostaly a ztvrdly, a tím vypadly z dalšího

vývoje. Dejme si k tomu několik příkladů. Člověk je oproti všem zvířatům nejméně závislý na podmínkách okolí. Je schopen si své podmínky z velké části vytvářet sám. Jeho vývoj by proto měl být vývojem ke stále vyšší nezávislosti. Bezobratlí si získali základní schopnost vnímání okolí jako vnějšího světa, ve kterém se pak dovedou náležitě chovat. Ryby, první druh obratlovců, mají už vnitřní kostru s páteří, míchou a nervovým uzlem jako prvním náznakem mozku. Obojživelníci se napůl osvobozují ze závislosti na vodě a dýchají vzduch bezprostředně plicemi. Plazi jsou pak úplně nezávislí na vodě a vytvářejí si vnitřní vodní režim. Ptáci k tomu získávají ještě vnitřní tepelný režim s vlastní teplotou odlišnou od vnějšího prostředí. Savci se od okolí oddělují i svým rozmnožováním. První fáze vývoje mláďat probíhají v těle samice a mláďata se rodí už živá. Jaký stupeň nezávislosti má navíc člověk? Všichni savci jsou svými končetinami závislí na životním prostředí a určitému způsobu pohybu.

Jsou ještě závislí na zemské tíži. Teprve člověk se z ní vyprošťuje. Jeho noha mu umožňuje vzpřímenou chůzi a osvobozené ruce vznik řeči. Nakonec začíná hlava myslet. To však nejsou schopnosti, které se vyvinou samy od sebe. Člověk má vrozeny jen jejich předpoklady a musí si je jako jedinec vždy znovu získávat výchovou. Tady přechází příroda v kulturu.

Až dosud jsme popsali vývoj člověka a zvířat z vnějšího pohledu. Nyní musíme přidat ještě pohled na vnitřní duchovní stránku tohoto děje, abychom si názor na evoluci prohloubili. Řekli jsme si, že člověk byl vlastním subjektem evoluce a byl s ní od začátku spojen, ale projevil se ve své vlastní podstatě až na jejím konci. Kde byla vlastní podstata člověka předtím, než sama vstoupila do vývoje? Kde dlela lidská duše a duch před začátkem evoluce a v jejím průběhu, dříve než se na zemi vyskytli první lidé? Je nasnadě přirovnání s těhotenstvím: člověk dlel svou vyšší podstatou ještě v klíně andělských hierarchií, nebo slovy předkřesťanských dob - dlel ještě v lůně bohů. Z tohoto hlediska je celý vývoj člověka jeho postupným sestupem z klína vyšších hierarchií do hmotného bytí, aby si v něm získával stále větší samostatnost. Na zemi se tento sestup zrcadlí ve stále větší nezávislosti tělesnosti na přírodním okolí. Její nové pozemské schopnosti jsou tedy zrcadlením duchovně duševních vymožeností člověka. Zvířata, která zůstala stát v různých etapách lidského postupu, poukazují na tyto vymoženosti. Člověk v nich může vidět znamení své vlastní duchovní existence v minulosti, v níž zčásti ještě dlel mezi bohy. Z tohoto hlediska je pochopitelné, že Egypťané zobrazovali své bohy se zvířecími znaky.

Pohled na zvířata, k němuž jsme se takto dopracovali, osvětluje zcela novým způsobem zvířecí obrazy v mýtech a pohádkách. Příkladem nám může být třeba častý obraz žáby: Obojživelníci odkazují na dobu evoluce, ve které bylo dosaženo dýchání vnějšího vzduchu. Ve starých jazycích je slovo pro vzduch totožné se slovem pro ducha: rúach (hebr.), pneuma (řec.), spiritus (lat.). Přijetí vzduchu do nitra je tedy v pravém slova smyslu inspirací. To se stalo v době, kterou Bible naznačuje obrazem vdechnutí vzduchu Adamovi do chřípí. Adam je potom schopen označit všechny tvory pravým jménem. Je inspirován Božím duchem, který sám všechny bytosti stvořil. Žába je svým kvákáním už jen karikaturou tohoto vznešeného dění minulosti. Vydá-li se však například hrdina ruské pohádky O žabce královně Ivan bohatýr za žabou, aby s ní žil a nakonec ji uchopil v její pravé podobě, je to cesta do minulosti až ke vznešenému okamžiku božské inspirace člověka. V pohádce se to naznačuje výmluvným obrazem, neboť kouzelnou moc nad věcmi mají právě bujni větrové. V říši žabí královny pak bude člověk znovu spojen s božským duchem vesmíru, který ho inspiroval na úsvitu jeho pobytu na zemi.

V době třetihor před výskytem prvních hominidů se vyvinuli vyšší savci, např. jelen a kůň. Oba jsou přežvýkavci, ale s velice odlišným výrazem. Jelen má parohy. Rok co rok mu rostou znovu a každý rok vyrostou o něco větší. Takovou vlastnost mají jinak jen rostliny, které se vyvíjejí souběžně s ročním postupem slunce. Na jaře, když taje sníh, se u jelena oživuje tkáň mezi růžicí a parohem. Staré parohy odhodí a po krátké době mu začnou růst nové. Parohy jsou kostní útvary obrostlé v době svého růstu velice živou, silně prokrvenou a jemně chlupatou pokožkou, takzvanou blanou. Po čtyřech měsících jsou hotovy a jelen je vytlouká. Nyní v nich už není žádný život. Parohy připomínají svým tvarem žíly nebo větve a kdybychom mezi nimi vyplnili mezery, utvořila by se mísa otevírající se nahoru do prostoru prozářeného sluncem. Tento děj připomíná duševní děj utváření představy a její uchování v paměti. Představa jakoby obroste skutečnost v hlavních rysech a uchová ji v paměti. Duše se utvářením nových představ stále více prosvětluje. Jelen je zevním znamením nebo vzpomínkou z doby, ve které člověk mimo jiné získal představivost a paměť, nezávislé na bozích. Jeleni člověku pomáhali i tím, že svým životem v bujných lesích způsobili jejich prořídnutí a prosvětlení, a tak pro člověka připravovali nový životní prostor.

Kůň je zvíře úplně jiného rázu. U něho jsou nejosobitější částí těla kopyta. Ta jsou vlastně mohutným koncovým článkem středního prstu se značně zvětšeným nehtem, uzpůsobeným k rychlému běhu v stepi. Přestože kopyto sestává ze ztvrdlé rohoviny, je to orgán citlivý pro vibrace země. V běhu kůň jakoby bubnuje na zemi a vnímá její odpověď, podobně jako lékař vyšetřuje tělo poslechem. Příznačné jsou rytmy běhu. Jde-li kůň krokem, je slyšet čtyřdobý takt. Běží-li klusem, je slyšet dvoudobý takt, a v trysku slyšíme trojdobý rytmus s krátkou pauzou. Lze v tom cítit určité stupňování vůle. Dnešní kůň dokončil svůj vývoj krátce před tím, než se objevil člověk, a naznačuje, že člověk zčásti souběžně s vývojem představivosti a zčásti poté dobyl určitého volního prvku, který umí představové obrazy volně spojit k sobě. Pegas, okřídlený kůň z řecké mytologie, nesl na svém hřbetě básníky. Svobodné spojení obrazů, fantazie a rytmus jsou základem básnického výrazu a darem koní.

Podobným způsobem si můžeme oživit všechny zvířecí obrazy, s nimiž se setkáváme v pohádkách a mýtech. To, co se zprvu zdálo být pouhým produktem bujné fantazie našich předků, se tak naplňuje novým, hlubším smyslem, poukazujícím na tajemství člověka.

Ahinsa – cesta pokoje

KAREL HLAMAA

*I bude bydleti vlk s beránkem a pardus s kozlíčkem ležeti;
tolikéž tele a lviče i krmný dobytek spolu budou,
a malé pacholátko je povede.*

Iz 11,6 Kralický překlad

O etických pohnutkách vegetariánství

Na otázku "Co jíš a proč jíš?" odpověděl jeden svérázný pražský "mystik vegetariánství" takto: "Jím květák, protože je to kytička, a jím rajče, protože je to jablíčko". Nevím, je-li nutné to nějak komentovat... Řekl bych, že taková odpověď asi vystihuje podstatu etického, tedy "vyššího" vegetariánství, které na rozdíl od nejrůznějších sezónních dietních hitů a lékařských "objevů Ameriky" čerpá z jiného pramene a je vedena jinou než jen zdravotní motivací.

Nemá-li dnešní člověk ve svém jídelníčku těla blízkých životních forem - maso, může to klidně někdo vnímat jako součást image mladé a v každé době nějakým způsobem revoltující inteligence. Vypadá to, jako by si ta dnešní připadala "ne tak brutální jako ten svět okolo", empatická a citlivá ke všem bytostem... v lepším případě. Podobný myšlenkový trend bylo možno spatřit i v hnutí hippies v šedesátých letech minulého století. V té době, poznamenané napětím studené války, rezonovaly mezi americkou mládeží myšlenky a ideje nenásilí. Svou roli zde mimo jiné sehrály buddhistické a hinduistické misie zejména v podobě hnutí Hare Kršna. Stejného uznání a přijetí se dostalo myšlenkám Mahátmy Gándího - vůdčího ducha nenásilné revoluce za nezávislost Indie. Možná právě zde je možné zahlédnout prvotní prameny ahinsy - nenásilí, neubližování - mimo země jejího původu. Samotné etické vegetariánství je prostým důsledkem přijetí ahinsy, byť se nemusí nutně jednat o kompletní a vědomou akceptaci tradičního myšlenkového systému jógy či zmíněných náboženství. Ahinsa je, jak věřím, mnohem univerzálnější. Je latentně přítomna v každém jedinci jako dar od Boha a pravidlo života na zemi bez ohledu na jedincovu momentální náboženskou, filosofickou či kulinářskou orientaci. Je základním stavebním kamenem jakékoli pospolitosti a normativem zdravých vztahů, je i jedním ze základních principů Kristova učení - "Nečiň druhým, co nechceš, aby činiti oni tobě".

Žádný člověk, dokonce ani primitiv, nebude zcela vážně tvrdit, že ubližování je dobré. Pokud ano, jedná se nepochybně o pózu a první rána holí ho bezpečně a empiricky přesvědčí o opaku. Žádný zdravý tvor si nepřejde bolest ani vlastní smrt. Jako vytáčky se mohou jevit různá zdůvodňování "masožroutství" zdravotními důvody. Opravdu pojídá člověk ostatní obyvatele této planety ze "zdravotních důvodů" a chová se rozumně, jak o sobě rád tvrdí? Proč tedy zároveň konzumuje alkohol, kouří, případně bere drogy? Činí tak rovněž z nezbytných zdravotních důvodů, nebo to prostě "nějak potřebuje"? A nejedná se nakonec o potřebu podobnou nebo stejnou jako v případě masa? Ruku na srdce, přátelé - nejde jen o určitý stravovací zvyk a především o naši... libost? O psychologický fenomén a projev hedonistického založení člověka? V masnách vidíme voňavé jitričky a jelítka, případně řízečky tedy žádná zvířata, ale jen takové oválné nebo naopak ploché načervenalé dobré věci. Zákazník jen ukáže a pan řezník usekne, zabalí, poděkuje a dnes se možná nakonec i usměje. Zákazník pak zaplatí a doma si z doneseného materiálu připraví zmíněné dobré věci. Nic nenasvědčuje neslychanému utrpení ani brutálnímu holokaustu "užitkových tvorů", v jejichž tělech ještě nějakou dobu po porážce přetrvávají vibrace strachu a smrti.

Masíčko je hotové. Je křehké a voňavé - bez toho, aby byl člověk nucen o svou kořist bojovat, snášet nepohodlí a ulovit ji. Nevidí krev a nevidí skon tvora, který dává svůj život za jeho. Nepožádá ho před zasazením smrtelné rány o odpuštění a nepoděkuje Stvořiteli za pokračování svého života. Nevidí, neprocítuje souvislost mezi něčí smrtí a svým životem. Může takový člověk

porozumět etickým důvodům vegetariánství nebo dokonce mystériu Golgoty? Řekl bych, že obě věci spolu souvisejí, jakkoli jsou v jiné rovině, a to v schopnosti hlubšího lidského citu... Citu, který je možno pěstovat a rozvíjet.

Západní civilizace se příliš nezamýšlí nad svým počínáním, nemluvě o síle či pouhé ochotě prosadit praktické závěry svých občasných úvah. Ani o vyspělosti citového vnímání zatím nemůže být řeč. Zvířata se jedí, protože jsou chutná a nutná a je to etické, protože jsou "jiná" - resp. jeví se jiná a není zde žádná "společenská objednávka" nějaké promyšlenější reflexe tohoto civilizačního fenoménu. Jak asi daleko od takové pozice stojí

xenofobní projevy jedné lidské rasy k druhé...? Pravda nikdo rozumný dnes nebude tvrdit, že se "masožravec" nutně stane xenofobním, nicméně z komplexnějšího holistického pohledu na život - bios - jako celek nelze přehlédnout jemnou souvislost. Lehkost, s jakou lidé trápí a pojídají jiné životní formy, možná ukazuje na kvalitu vztahu k životu jako takovému. Hromaděné utrpení zvířat v astrálu společného životního prostoru není nic dobrého a člověku se může jednou nevyplatit.

*Proto je zadává lev z divočiny, zahubí je stepní vlk.
U jejich měst bude číhat levhart
a rozsápe každého, kdo z nich vyjde...*

Jer 5,6

Novodobí predátoři rakovina, AIDS, BSI, zákeřné typy chřipky, bída většiny světa, - jsou to "jen" průvodní civilizační choroby nebo přímé důsledky naší "filosofie", způsobu jakým nahlížíme na život jak s ním zacházíme či manipulujeme. Zkusme tyto nemoci nevytrhávat z děje a pohlédnout na ně celostně. Možná s překvapením zjistíme, že způsob bytí člověka na zemi, jeho citlivost k životu a duchovní angažovanost mají mnohem hlubší vliv na ekologii ve všech smyslech toho slova.

Pro nábožensky založeného etického vegetariána je požadavek některých starých církví na dodržování patečního postu od masa dobře srozumitelný. Praxe církví křesťanského Východu, jejichž věřící se v den Kristovy smrti na znamení pokání postí navíc od mléka a vajec symbolu života, je pro něj nejen pokáním, ale i skromným ušlechtilým pokusem naplnit Stvořitelovu představu o způsobu bytí člověka na zemi.

*„...v čem je živá duše,
dal jsem za pokrm veškerou zelenou bylinu.“*

Gn 1,30

Ahinsa je práce na sobě

Rád bych závěrem zmínil svou zkušenost s jistým čertovým kopýtkem a možným kamenem duchovního úrazu na jinak krásné a svaté cestě ahinsy. Ortodoxní etický vegetarián, jakým byl po jedenáct let pisatel těchto řádek, dodržující zlaté pravidlo o jezení biologicky nejvzdálenější stravy, nevida svého času a ve svém zanícení alternativu, začal jednoho dne dávat přednost raději nekvalitní stravě neurčitelného stáří v bufetu před pozřením čerstvé, s láskou upravené tělesné schrány svého kuřecího nebo rybího bratra ve společnosti přátel. Taková situace ho snadno přivedla do blízkosti sociální izolace. Pocit zvláštnosti a výlučnosti vždy hrozí otupěním citlivosti ve vztazích. Ve svatém nadšení tak lze bez povšimnutí ublížit někomu, kdo podobné poznání nemá. I když mezilidské vztahy případný konflikt přežijí, je zde něco, co z mého pohledu a zkušenosti s opravdovou ahinsou a její ideou hlubokého míru a přátelství s celým stvořením již neharmonizuje. Totiž - určitá urputnost a ochota obětovat cosi z hodnot bližních, v tomto případě přátel a partnera,

ve prospěch osobní "svatosti". Nárůst ega a pýchy nad vlastní „dokonalostí“ a "neposkvrněností" může být začátek konce každé duchovní cesty či praxe, ahinsu nevyjímaje. Do této situace se krásně hodí slova indického duchovního učitele Vivékánandy:

"Kráva a ovce nežerou maso. Tím se však nestaly jogíny, ani nesplňují ahinsu. Každý blázen si může tu či onu potravu odepřít; tím však nenabyl větší důstojnosti než lecjaký býložravec. Kdo však ani v myšlenkách jinému neškodí kdo se těší ze zdaru všech, ba dokonce i svého největšího nepřítele, ten je pravým bhaktou, jogínem, mistrem, i když bude jíst vepřové maso každý den."

TOMÁŠ BONĚK

je farářem Obce křesťanů ve Wíndhoeku v Namíbii.

KAREL HALAMA

je informatikem a grafikem sborníku Okruh a střed a členem jeho redakční rady.

MILAN HORÁK

je farářem Obce křesťanů v Praze.

Jako člen redakční rady se podílí na přípravě sborníku Okruh a střed.

RADOMIL HRADIL

je zemědělský inženýr.

Pracuje pro svaz ekologických zemědělců PRO-BIO.

ROLF MEGOW

je farářem Obce křesťanů v Lipsku.

FRANK PESCHEL

je farářem Obce křesťanů v Praze.

Jako člen redakční rady se podílí na přípravě sborníku Okruh a střed.

LUDVÍK PROCHÁZKA

je výkonným redaktorem časopisu Xantypa.

Jako člen redakční rady se podílí na přípravě sborníku Okruh a střed.

FRIEDRICH SCHMIDT-HIEBER

je farářem Obce křesťanů

ve funkci duchovního správce v oblasti jihozápadního Německa.

OBEC KŘESŤANŮ, vydavatel sborníku Okruh a střed, byla založena roku 1922. Podnětem k jejímu vzniku byla otázka, zda a jak je možno v dnešní době strojů, informací a praktikovaného materialismu dojít skutečné obnovy náboženského života. S žádostí o pomoc se skupina zakladatelů Obce křesťanů obrátila na Rudolfa Steinera, vůdčí osobnost antroposofického hnutí. Ten pomohl vytvořit první pilíř Obce křesťanů - srozumitelnou a moderní podobu křesťanského kultu, otevírající cestu konkrétnímu náboženskému prožitku. Druhým pilířem se stala úplná svoboda učení spojená se snahou o nezkalené po-znání Ducha, třetím pak důraz na vědomé konání a osobní odpovědnost každého člověka. Obec křesťanů dnes působí v mnoha zemích světa, na české půdě od roku 1925.

www.obec-krestanu.cz